

ՀԱՅԴԵՏԴԱՏԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԱԳԻՏԱՏՈՐԻՆ

ՀՈՒՆՅԱՆ
ԱՐԿԵՍԸ

№ 1

ՀԱՅԴԵՏԴԱՏ

808.5

1838

2.97

Հոկտեմբերյան

նրբեկարգ. օգնություն

ագիտությունը 51

11/58

8515

549

ՀԱՅԳԵՏՀՐԱՏԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՕՂԵՈՒԹՅՈՒՆ ԱՊՐԵՍՏՈՐԻՆ № 1

808.05

Հ-97

ՍՏԱԳՆՈՒՄ Է 1967 թ.

ՀՌԵՏՈՐԱԿԱՆ
ԱՐՎԵՍՏԸ

A²
20998

1832

ՀԱՅԳԵՏՀՐԱՏ
ԵՐԵՎԱՆ — 1942

Համիկը Գևորգի՝
ՅՏ. Ա.Լ.Թ.ՈՒՆԵԱՆԻ

ОРАТОРСКОЕ ИСКУССТВО
Помощь агитатору
(На армянском языке)
Армгиз. Ереван, 1942

ՀՈՒՅՏՈՐԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏԸ

(ՀԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)

I

Գեղեցիկ, համոզիչ և վարակիչ խոսելու արվեստը հասարակական մտքի պատմութեան հետաքրքիր բնագավառներից մեկն է: Ճարտար խոսքը հասարակական-քաղաքական պայքարի գործը միջոց է և խոշոր դեր է խաղացել Հին Հունաստանում ու Հռոմում, Միջին դարերում, նոր և նորադույն դարաշրջաններում ոչ միայն ժողովուրդների ներքին կյանքում, այլև միջազգային հարաբերություններին մեծ դիվանագիտական պայքարում: Ճարտասանությունն անտիկ աշխարհում համարվում էր երկու արվեստներից մեկը: Այդ արվեստի դարգացումը անտիկ աշխարհի կլասիկ շրջանում (5—4-րդ դարեր), ինչպես և Հին Հռոմում կապված էր հասարակական սոցիալական դարգացման հետ: Հասարակական-քաղաքական հարաբերությունների սրումը, դասակարգերի ու պարտիաների պայքարը, քաղաքացիների լայն մասաների դերի ուժեղացումը. հասարակական, կուլտուրական, պետական կյանքում՝ պահանջում էին հետտորի ճարտար, կենդանի, հուզող խոսք, փիլիսոփայական, տրամաբանական գիտությունների տարածում: Այդ տեսակետից հատկապես խոշոր դեր խաղացին սոփիստները: Նրանք պրոֆեսիոնալ փիլիսոփաներ էին և զբաղվում էին տրամաբանական խոսքի և հետտորական արվեստի մասսայականացումով: Սոփիստների դպրոցից դուրս եկան մի շարք հետտորներ: 17—18-րդ դարերում, ձևավորվող բուրժուական հարաբերությունների պայմաններում հանդես եկան քաղաքական ու դատական հայտնի հետտորներ: 19-րդ և 20-րդ դարերը ծնեցին ամենատարբեր բնագավառների ճարտարախոսներ՝ դատական, պառլամենտական, ագիտացիայի և պրոպագանդայի և այլն: Հոկտոբրական արվեստի պատմությունը հայտնի են այդ արվեստի բաղաձայնի ներկայացուցիչներ. անտիկ աշխարհում՝ Լիսիս, Իսակրատ, Դեմոսթեն, Յիսեբոն և ուրիշները, 17-րդ և

18-րդ դարերում՝ դատական և քաղաքական հեռուորներ, Ֆրանսիական ռեուլուցիայի ժամանակ՝ Դանտոն, Միրաբոն, Մարատը, Ռոբեսպիերը և ուրիշները։ Այնուհետև՝ ժան Ժորես, Լասսալ, Լիբկնեխտ, Մարքս, Էնգելս։ Ռուսաստանում՝ դատական հայտնի հեռուոր Սպասոփիլը։ Ականավոր հեռուոր էր Պլեխանովը։ Նոր ախլի հեռուորներ են ժողովուրդների առաջնորդներ Լենինը, Ստալինը, բոլշևիկյան պարտիայի և Սովետական իշխանության ղեկավարներ Կիրովը, Վոլոգարսկին, Կալինինը։ Նրանք իրենց հասարակական-քաղաքական դործունեության մեջ մեծազույն չափով օգտագործում են հեռուորական արվեստը։

Բոլշևիկյան պարտիայի պատմությունը ցույց է տալիս, թե ինչպիսի ակտիվ և զորեղ զենք է հանդիսացել բոլշևիզմի արդարացի, կրքոտ և կենդանի ազդեցիկան ու պրոպագանդան ընդդեմ մեր պարտիայի, հայրենիքի ու ժողովրդի բազմաթիվ թլուշնաժներին։ Լենինի, Ստալինի, Կիրովի կուլյվմենն ու զրվածքներն, ինչպես և Մարքս ու Էնգելսի բոլոր աշխատությունները հազեցված են ոչ միայն ամենապրոգրեսիվ, ամենառեուլուցիոն դադախարներով, խիստ ղեկավարությամբ, այլև շարադրված են արամխտ, պատկերավոր, ղեղեցիկ ոճով, վստ գույներով, օգտագործելով հեռուորական արվեստի բոլոր պրիոմները։ Բոլշևիկյան ճամարացի խոսքը, ժողովրդական ստեղծագործությունները ցվեցված ղեկավար արտահայտությունները, պատկերավորությունն ու պարզությունը ազդեցիկայի ու պրոպագանդայի միջոցով կազմակերպել ու մորի իղացիայի են ենթարկել Ռուսաստանի բանվոր դասակարգին, ժողովուրդներին ընդդեմ ցարիզմի ու կալվածատերերի, ընդդեմ իմպերիալիստների, հանուն մեր հայրենիքի ազատության ու երջանկության։ Բոլշևիկյան ազդեցիկան ու պրոպագանդան Լենինի և Ստալինի արդար դործի չուրջն է համախմբել միլիոնավոր մասսաներին, ողենչել է նրանց, պայքարի հանել ղեղեցիկ ապագայի համար, սոցիալիստական հանրակարգի ստեղծման համար, ընդդեմ բոլոր ռեալցիոն ուժերի։

Բոլշևիկյան ազդեցիկան և պրոպագանդան միշտ եղել է և է մարտնչող, ճամարացի ու նպատակաւաց, եղել է դործուն։ Դեռևս 1902 թվին Լենինը իր «Խնչ անեւում» մարտնչելով օպորտունիստների, «էկոնոմիստների» դեմ, ընդդում էր մարքսիստական ազդեցիկայի և պրոպագանդայի ակտիվ պրակտիկ էությունը։ «էկոնոմիստները» սոցիալ-դեմոկրատիայի ազդեցի-

ցիւայի և պրոպագանդայի էսթիլոնն աղաժաղում էին: Նրանք հայտարարում էին թե պրոպագանդայի խնդիրն է իբր թե միայն թեոքիապես լուստարանել Ռուսաստանի հասարակակարգը և նրա զանազան արտահայտութիւնները, իսկ ազիտացիայի խնդիրն է իբր թե միայն պրակտիկ գործի հրաժիրել մասնաներին: Այսպիսով դուքն էր դալիս, որ սոցիալ-դեմոկրատական պրոպագանդան հեռու է պրակտիկայից, իսկ ազիտացիան հեռու է թեոքիայից: Մերկացնելով էկոնոմիզմի այդ սխալ հարացքը, Լենինը բացատրում էր, որ սոցիալ-դեմոկրատական թե՛ ազիտացիան, թե՛ պրոպագանդան բոլանդակում են ուսուցիտն պրակտիկայի և խորը դիտական թեոքիայի միասնութիւնը: Այդ ընդհանուր է երկուսի համար էլ: Տարբերութիւնը նրանց ծախալի ու խորութեան մեջ է: Պրոպագանդիստը թեոքիապես խորը կերպով բացատրելով գոյութիւնն ունեցող հասարակական կարգերը, շատ դաշտաբարներ է հաղորդում փոքրաթիւ մարդկանց, իսկ ազիտատորը վերցնելով ամենքին հայտնի փաստերը, քիչ զաղափարներ է տալիս մեծաքանակ մարդկանց, երևութիւնների լիակատար բացատրութեանը թողնելով պրոպագանդիստին: Իսկ պրակտիկ գործողութիւնների կոչելը հատուկ է թե՛ պրոպագանդային և թե՛ ազիտացիային: Պրակտիկ գործողութիւնների զիմեյու կոչը բնականաբար և անխուսափելիորեն լրացնում է իրենով և՛ թեոքիական տրակտատը, և՛ բլրոպագանդիստական լեկցիան ու բրոշյուրը, և բոլշեիկի ազիտացիոն ճառը:

Բոլշեիկյան ազիտացիայի, լենինյան-ստալինյան բոցախոխոսքի, ճարտարախոսութեան ակտիւ և գործուն լինելու մասին պարտիայի պատմութիւնը բազմաթիւ օրինակներ է տալիս: Դեռ ցարիզմի դեմ մղած պայքարում բոլշեիկյան ազիտացիան մի անգամ չէ, որ ոտքի է հանել բանվորներին, գյուղացիներին, դեմոկրատական ինտելիգենցիային ուսուցիտն սրագարի: Ընկեր Յարոսլավսկին այդ մասին ասում է՝

«Ճարտիւղմի դեմ մղած պայքարի շրջանում քանի քանի անգամ է պատահել, որ բոլշեիկ ազիտատորի խոսքը բանվորների ժողովում ցար ու ցրիւ է արել գործադուլի, դեմոնտրացիայի անհրաժեշտութեան վերաբերյալ ամեն տեսակ տարակուսանքներ: Մի անգամ չէ, որ ազիտատորի խոսքը ցրել է հեռամեացների տատանումները, բոլշեիկյան փոքրաթիւ ախաղարդի շուրջը համախմբելով, առաջ է տարել նրանց: Քանի անգամ է եղել, երբ բանվորների

աւ գլխաւացիներէ դեմ ուղղված ցարական զինվորներէ սվինները ցած են իջեցվել, հենց որ զինվորներին է դիմել պարտական ազիտատորը կը քոտ խոսքով ։

1917 թվի վետրվարյան ռեուլուցիան հաղթանակեց շնորհիվ նրա, որ բուլշևիկյան ազիտատորները զինվորներին բանվոր դասակարգի կողմը քաշեցին իրենց հշարտացի և հուզող խոսքով ։ Նույն թվականի օգոստոսի վերջերին գեներալ Կոռնիլովի կոնտրոլուցիոն դավադրութունը խախտմեց բուլշևիկյան ազիտացիայի շնորհիվ ։

«Պետրոգրադի վրա հարձակվող «վարենի դիվիզիայի» մոտ դելեգատներ ուղարկվեցին, որոնք լեռնցի զինվորներին բացատրեցին կոռնիլովյան ելույթի իմաստը, և «վարենի դիվիզիան» հրաժարվեց հարձակվել Պետրոգրադի վրա ։ Ազիտատորներ էին ուղարկվել նաև կոռնիլովյան մյուս զորամասերը» (Համ Կ(բ)Պ Պարտիայի պատմութեան համառոտ դասընթաց, էջ 271) ։

Հսկայական դեր խաղաց բուլշևիկյան ազիտացիան և պրոպագանդան քաղաքացիական կռիւներէ և ինտերվենցիայի դեմ պայքարի ժամանակաշրջանում 1918—20 թվականներին ։

Եթե ալալիսի դեր է խաղացել բուլշևիկի կենդանի խոսքը, հետտրութունը անցյալում, ապա հսկայական է նրա նշանակութունն այժմ, սովետական ժողովուրդների հայրենական մեծ պատերազմի պայմաններում ընդդեմ գերմանա-ֆաշիստական բանդաների ։ Այս ահեղ օրերին, երբ տեղի են ունենում պատմութեան մեջ չլսված ու չտեսնված դրանդիոզ ճակատամարտեր մինչև ատամները զինված գերմանա-ֆաշիստական մարդակերներէ, մանկասպաններէ, բռնադատիչներէ, դադանների դեմ, սովետական ազիտատորի և պրոպագանդիստի բոցավառ, անկեղծ, համոզիչ ու ռուհնել խոսքը կարող է և պետք է հրահրի սովետական բոլոր քաղաքացիներէ ցամառ ու ծառ, ամբողջ ատելութուն ընդդեմ գերմանական արագակների, սովետական յուրաքանչյուր քաղաքացու դիտակցութեան մեջ մեխի հայրենասիրութեան մեծ զգացմունքը, վարակի, մորելիզացիայի ենթարկի և նրան մղի դեպի համառ ու հերոսական մարտ ։ Ամբացնել սովետական ողջ ժողովրդի վստահութունը պայքարի մեջ և համատը դեպի մեր դործի հաղթանակը, ուժեղացնել նրա մեջ դիպցիսկինան և անձնազոհութեան զգացմունքը հիտլերյան Գերմանիային ջախջախելու համար— այս է վեհ ու ազնիւ խնդիրը ։

Ահա գնահատելով բոլշևիկյան հսկողական արվեստի ազդեցությունը նշանակութունը, ՀամԿ(բ)Պ կենտկոմը ազդեցիկ և պրոպագանդան ուժեղացնելու համար վերջերս հրահանգեց պարտկադմակերպություններին՝ ջոկել և կազմակերպել հսկողական արվեստին տիրապետող բոլշևիկյան ազդեցություններին:

II

Բոլշևիկի հսկողական խոսքի մեջ վարակիչ էր բոլոր և պրակտիկ մեթոդներին դիմելու կոչն անխղճությունը պետք է կապվի համարվի տրամաբանության հետ: Դրան կարելի է հասնել առաջին հերթին խոսքի ճշտությամբ, արդարացիությամբ, մաքրբխտապան վերլուծմամբ, փաստերի, դեպքերի ու դեմքերի խնայողությամբ— աշխնքն խորը բովանդակությամբ: Բոլշևիկ հսկողորի ճառը նախ և առաջ պետք է լիակատուցված լինի իր բովանդակությամբ, մտածված, տրամաբանված: Ամեն մի հսկողական ճառի առաջ դրվում է երեք հիմնական խնդիր: Առաջին՝ աուդիտորիային հաղորդել որոշ դադախար, մտքերի որոշ ամբողջություն, երկրորդ՝ վարակել աուդիտորիային որոշ տրամադրությամբ, էմոցիայով. որոշ հուզմունք առաջացնել նրա մեջ և երրորդ՝ կազմակերպել, հղել նրան դեպի որոշ պրակտիկ գործողություններ, դեպի որոշ մեծական քայլ: Ազդեցությունը պետք է հիշի, որ նա աուդիտորիային մի նոր միտք պետք է բացատրի, մի նոր զգացմունք պիտի առաջացնի, մի նոր պրակտիկ գործի պիտի կոչի: Եթե դրանք չկան, ուրեմն հսկողորն իր նպատակին չի հասնում: Հսկողորը պետք է հիշի, որ որոշ անհամաձայնություն կա, կամ առնվազն տարբերություն կա լսողների և հսկողորի միջև: Եվ հսկողորն խնդիրն է իր հսկողական արվեստով կազմակերպել աուդիտորիային, դարձնել նրան միանշանկան մասնա, որ պատրաստ լինի իր անհատական տարբերությունները մոռանալ, մի մարդ, մի կամք, մի զգացմունք դառնալով՝ հետևել հսկողորի կոչին, դիմել սխրագործությունների: Քիչ չեն պատահում դեպքեր, երբ լսողները աուդիտորիայից դուրս են գալիս աշնպես, ինչպես որ մտել էին: Այդ մեծ մասամբ բացատրվում է հսկողորի անշնորհությամբ:

Հսկողորների գանադան տիպեր կան: ազդեցիկ—պրոպագանդիստական հսկողորներ, դատական հսկողորներ, դիսկուսիոն

Հոկտոբրներ, Հանդիսավոր նիստերի կամ ողջույնների Հոկտոբրներ
և այլն: Մենք այստեղ խոսում ենք գլխավորապես ազիտա-
ցիոն-պրոպագանդիստական Հոկտոբրության մասին:

Յուրաքանչյուր Հոկտոբրական ճառ, ինչ տեսակի էլ որ նա
լինի, ում էլ որ նա ուղղված լինի, երկու էլեմենտ իր մեջ ան-
պայման պարունակում է՝

1. Որոշ դադարներն ի սխառն, որոշ բովանդակութուն:

2. Այդ բովանդակությունը չարադրելու, հաղորդելու
որոշ ձև, եղանակ, ոճ (ստիլ):

Եթե Հոկտոբրական ճառն իր բովանդակությամբ նման է սո-
վորական դեկուցման, դասախոսության, ապա իր ձևով և ոճով
նա մոտենում է արվեստին, պոեզիային: Եվ որովհետև Հոկտոբր
իր ճարտասանության ընթացքում նաև որոշ միմիկա, ժեստ,
չարժումներ է դորձադրում, հետևաբար այստեղ կա նաև ար-
տիստական էլեմենտ: Այսպիսով կարելի է ասել, որ Հոկտոբր
իր մեջ որոշ խմբատով միացնում է լեկտորին, պոետին, ար-
տիստին: Ուրեմն նա որոշ չափով պետք է դորձադրի լեկտորի,
պոետի, արտիստի շնորհք^{*)}:

Հոկտոբրության ոճը, կամ ավելի լայն առած՝ ձևը պայմա-
նավորվում է բովանդակությամբ: Որպեսզի շնորհքով ասվի մի
բան, պետք է խմանաս թև ինչ կա ասում, ո՞ւմն կա ասում: Ի՞նչ-
պես ասելու— պայմանավորվում է նրանով, թե ի՞նչ կա ասում:
Բոլշևիկյան ազդեցությունը, լեկտորը պետք է նախ և առաջ չափ
մտածի, յուրացնի իր ճառի բովանդակությունը, թեմատիկան:
Մեր օրերում այդ թեմատիկան կապված է մեր ժողովուրդների
և ամբողջ առաջավոր մարդկության արդարացի պատերազմի
հետ ընդդեմ իշտրերյան Գերմանիայի: Ուրեմն բոլշևիկյան ազի-
տատորը պետք է լավ տեղյակ լինի, իր մոտ չարունակ փաստեր
առնենա հաղթելից ու խորը կերպով յուրացնի այն բազմաթիվ
տեղեկությունները, որոնք կապված են՝ ապրիլի դաշտում կար-
միրբանակայինների ու կարմիրնախատորմայինների, քաղաշիտ-
տողների ու հրամանատարների բազմաթիվ ու անօրինակ քաջա-
գործությունների հետ, մեր ժողովրդի թիկունքի ամրության,
բանվորների և դյուղացիների եղբայրական միասնության, ժո-

*) Մի շարք հարցեր— հոկտորը և աուդիտորիան, հոկտորի միմիկան,
չարժումներ, ձայնը, խոսելու ակնարկներն այստեղ բաց ենք թողնում. դրա
համար պահանջվում է առանձին հոդված:

դովութիւններն ստալինյան մարտական բարեկամութեան, աշխատանքային հերոսութեաններն, թիկունքի և բանակի կապին հետ: Մեր հակառակադիմադրութեան պետք է ծանոթ լինի մեր ժողովուրդներին հերոսական անցյալին, նրա վեհ տրադիցիաներին, մեր մեծ նախորդներին: Մեր հակառակ զանազան պահանջներն է, որ նա հարուստ փառքեր ունենա իր ձեռքի տակ դերմանական Փաշխանների հրաշափոր դազանութեաններին մասին, ինչպես և նրանց թիկունքում մեր պարտիզանների անորինակ սխրագործութեաններին մասին: Կամ հակառակ պետք է միջազգային դեպքերի, մեր զանազան լեռնային Գերմանական զեմ մզմազ ազատագրական պայքարի կուրսի մեջ լինի: Այսպիսով բոլորեկյան հակառակ խոսքը, դատախազութեանները, ելույթները պետք է լինեն փաստականորեն հանգեցված, բովանդակալից, համոզիչ: Ճարտար խոսքի մեջ որոշողը արդարացի բաղադրական դարձն է: Այդ մասին իր ժամանակին խոսել է դեռ հին հունական հակառակ Դեմոսթենը. նա նկատել է.

«Բայց չէ՞ որ, Էսքինես, բառերը չեն և ոչ էլ ծաղիկ հեշտուն է, որ կազմում է հակառակ փառքը, այլ նրա բաղադրականութեան ուղղութեանը, որը պետք է համապատասխան լինի մեծամասնութեան ցանկութեանը, և սերը կամ ասելիութեանը դեպի նրանց, ում սերում կամ առում է հայրենիք»:

Այս խոսքերը մինչև հիմա էլ չեն կորցրել իրենց նշանակությունը: Հնչյուն, դատարկ, արտաքինից զեղեցիկ Փրադենըն առանց խորը, ճշգրիտացի խմտալի և բովանդակութեան ոչ միայն չեն օղտում դործին, չեն համեմատ նպատակին, այլ ընդհակառակը, փշաջնում են առաջնորդի տրամադրությունը: Մենք գիտենք շատ ճառախոսներ, որոնց երկար խոսքից ոչ մի կերպ չեն հասկանում նրա կարճ խմտալի: Հաճախ է պատահում, որ այդպիսի «հակառակ» զեկուցումից հետո մոռնում է լսողը և խնդրում բացատրելու՝ թե ինչ ճառախոսից: Փրադենըն խոսելու ու շարակրատութեանը խորթ է բոլորեկյան մեծ դործին: Մի անգամ չէ, որ Լենինն ու Ստալինը մերկացրել են մեր ժողովրդի թշնամիների շարակրատութեանները, արտաքին Փրադենըն առաջնորդում սոփիզմը:

Բոլորեկյան հակառակութեանը բովանդակութեան և նպատակալիցութեան հետ միասին իր մեջ պարունակում է հակառակ ներքին համոզվածություն, անկեղծություն ու կրքառություն:

Ագիտատոր—Հոեատորը իր հասի մեջ պետք է դնի իր կրքեր ամբողջ ուժը, նա պետք է իր խոսքով, իր թեմայով, իր դասախոսութեամբ ապրի: Կրթոտութեանը և էմոցիոնալ գունավորումը խոսքին տալիս են համոզութեան ուժ, անկեղծութեան, վարակում են լսողին և բնթերցողին ու ընդունակ են շարժման բերելու ամբողջ բանակներ: Կեղծ հատը ոչ ոքի չի վարակի: Անհնարին է առանց ցամառն ու վրդովմունքի, սառը, չոր ու ցամաք խոսել մեր ժողովուրդներին գրանդիոզ հակաամաքտելի մասին, չի կարելի առանց ցամառն ելույթ ունենալ գերմանական դադաններին հրեշափոր սերագործութեաններին մասին, առանց տաղնապի արտահայտվել մեր հարադատ հայրենիքին սպառնացող ահուկի մտանդի մասին, չի կարելի հասախոսել առանց առեկտորիային կոչ անելու գեպի անսահման առելութեան և դաժան վրիժառութեան գերմանա—ֆաշիստական ավազակների նկատմամբ: Ահա ինչու բրեքեթյան Հոեատորը պետք է իրեն զգա ուղղադաշնում մարտնչող մարտիկի դերում: Այդ արդարացի պահանջը Հոեատորի առջ իր ժամանակին դրել է հին հոմեական հուշակափոր Հոեատոր Յիցերոնը: Նա ասում է, որ Հոեատորն իր բացախա խոսքով պետք է զգա որպես գինձոր, որը մարտնչում է մարտում և ոչ թե որպես մի մարդ, որը սուսերամարտի է վարժվում ռապիդների դրա:

Մենք գիտենք, որ ոչ ամեն մի ագիտատոր, յեկտոր կամ ղեկուցող իր խարակտերով կարող է խոսել ցատումնալից, հուզվել և ալին: Սակայն, նախ՝ Հոեատորութեան արվեստին կարելի է սովորել: Պատմութեան մեջ հայտնի Հոեատորները բացի որոշ բնական ձիրքից, հսկայական ջանք են գործադրել, ուսումնասիրել են Հոեատորական արվեստը: Ինչպես և ամեն մի արվեստին, դրան էլ կարելի է տիրապետել: Այլապես այդ մասին չէին խոսի և այդ մասին գրքեր չէին գրել: Մինչդեռ Հոեատորութեան մասին մի ամբողջ գիտութեան կա— դա հարտասանութեանն է: Պոսքի վարակիչ ուժը, Հոեատորի կրթոտութեանը պետք է իհարկե արտահայտվի նաև Հոեատորի արտաքին կեցվածքի և Հոեատորական շարժ ու ձևի մեջ, Հոեատորական հուզմունքի, բացականչութեաններին, ձայնի բարձրացման և ցածրացման մեջ և ալին: Այդ պրիոմներն անպայման խոշոր նշանակութեան ունեն: Շատ ագիտատորներ գուրկ լինելով դրանից, կյանքի ոչ մի նշույլ չեն ցույց տալիս հասախոսութեան ժամանակ. ձանձրալի, միապազաղ, տաղտկալի, փաստերի սրտի արձանագրութեան՝ առանց

բողալաւ խոսքի, առանց վերաբերմունք ցույց տալու դէպի քննարկելոյ թեման— ահա թե ինչ է ստացվում այդպիսի դէպքում: Նրան անմեղ օրեկտիֆիզմը, ոլիմպիական հանգստությունը թմբեցնում է օրդանիզմը օպիումի նման, զրկում նրան մտածելու ընդունակությունից, վեր է ածվում յուրահատուկ մի տանջանքի: Եվ երկրորդ, խոսքի էմոցիոնալ կողմը, հսկողի կողմից սիրո և ատելության կոշը պետք է արտահայտվի խոսքի ամբողջ բովանդակութեան, ամբողջ սճի մեջ, այն պատկերների մեջ, որոնք օգտադրվում են:

Դատարի Փրագրքանության դեմ պայքար է մղել և բովանդակայից հսկողութեան շատ կանոններ իր ժամանակին ճիշտ կերպով նշել է հսկողութեան վարպետ Յիցերոնը: Նա պահանջում է հսկողից ուսումնասիրել կարևորագույն առարկաները և դիտությունները: Նա դեմ է փբուն ճառին: Պետք է իմանալ, ասում է նա, օրենքները, ժողովուրդների սովորությունները, իրավական հարաբերությունները: Հսկողը պետք է դիտեա մարդկային բնավորութեանն ու հոգեբանությունը: Հսկողի արվեստի ուժը, ասում է Յիցերոնը, ներդաշնակ, ղեղեցիկ, բովանդակայից խոսելու և ղեղարկեստական մշակման մեջ է: «Սոսքի արվեստը,— նկատում է Յիցերոնը,— անհնար է, եթե խոսողը լիովին չի յուրացրել ընտրած թեմատիկայի բովանդակութեանը... Իրոք ի՞նչը կարող է ավելի անհեթեթ լինել, քան Փրագքների դատարի հնչյունը, թեկուզ հենց ամենաընտրովի և ամենաղեղեցիկ, բայց որեւէ մտքի, դիտութեան հետ չկապված Փրագքներին»: Յիցերոնը պահանջում է հսկողից, որպեսզի նա կարողանա յստի մեջ առաջացնել ցասում, ատելութեան, վիշտ և այլ աֆֆեկտներ: Այստեղից էլ հսկողական արվեստի դժվարութեանը: Նա պահանջում է կուլտուրա, գիտութեան և ջանք: Ընկեր Կալինինն այդ մասին նկատում է՝

«Հսկողական արվեստն, ընկերներ,— դա ամենադժվար արվեստն է և մասսայական կազմակերպութեաններում աշխատող բուլեթիկները պետք է տիրապետեն այդ արվեստին: Զտերադետելով այդ արվեստին՝ դժվար չէ թմբեցնել խուզիտորիային: Կարելի է ասել, որ տասը հսկողից ինը հսկողը հիանալի կերպով թմբեցնում է սուղիտորիային և միայն մեկն է, որ կարող է շատ թեքիչ պահել նրա արամադրութեանը, որ նա չքնի»:

Հայրենական պատերազմի պայմաններում մարտական ազի-

առատորի կենդանի խոսքը հսկայական դեր է խաղում ինչպես թիկունքում, նույնպես և ուղղափառապետում: «Պրավդան» 1942 թվի մարտի 11-ի իր առաջնորդողում հատուկ կանգ է առնում քաղցրեկի, կոմիտարի, առհասարակ բոլշևիկյան ազխատորի մարտական խոսքի նշանակության վրա ուղղափառապետում: Մեր բանակի բարոյական ալին կոմերլու համար հզոր զենքերից մեկը բոլշևիկ հոկտորի բացափառ, կազմակերպիչ խոսքն է: Բոլշևիկյան պարտիայի խոսքը միշտ ողևորել է մասսաներին զեպի ժողովուրդն ունեցած իր սնհուն սերով ու ճշմարտացիութամբ:

«Մեծ է այդ կենդանի խոսքի նշանակությունը ճակատում, — գրում է «Պրավդան»: Նա մարտիկներին օգնում է հասկանալու մարտական խնդիրները: Կենդանի, վառ խոսքերով մարտիկի գիտակցությունն են հասցվում, հրամանատարության հրամանները: Կենդանի խոսքով է արտահայտվում ճակատի և թիկունքի կապը... Կենդանի խոսքը պետք է միշտ հնչի ճակատում — մարտերի ընդմիջումներում, մարտի նախադատարանական ժամանակ, բուն մարտի ժամանակ, վառահուժեղ և հափառ ներշնչելով, համար հաղթահարելով բոլոր թուլությունը, մղելով զեպի սխրագործություններ»:

Ահա ինչու համար «Պրավդան» ընդգծում է, որ Կարմիր Բանակը զենված է ոչ միայն տանկերով, ինքնաթիռներով, ափամասներով, այլև բոլշևիկյան հոկտորի կենդանի խոսքով: Եվ այդ մասին հույ տանելը Կարմիր Բանակի սխրակազմակերպություններին ուղղակի և կարևորագույն խնդիրն է:

Մեր հայրենական մեծ պատերազմի վեհ խնդիրն է պաշտպանել մեր երկիրը ֆաշիստական հորդանների մահացու վտանգից, պաշտպանել մեր երկրի անկախությունն ու ազատությունը, պատիվն ու կուրտուրան, բուն զոյությունը: Չկա ափսոսելի վեհ խնդիր, քան զերմանական բանդաների ջախջախումը և մեր տերիտորիաների ազատագրումը նրանցից, մեր կանանց, բոլորերի ու աղջիկների փրկումը գերմանական փոսր անարգանքից, մեր հոգի աղատագրումը նրանց պղծումից: Եվ բոլշևիկյան ազխատորը, սխրակազմակերպը, լեկտորը, սովետական հոկտորն իր ամբողջ ուժն ու էներգիան պետք է նվիրի այդ մեծ գործին իր համոզիչ, հուզող ու զեպեցիկ հոկտորական խոսքով:

Հոկտոբրական ճառին պետք է նախադասարանովել: Չպետք է մարտնչել, որ Հանձնարարքն այս կամ այն թեման ղեկուցելու, նոր գիմնել նրա ուսումնասիրմանը: Սովետական Հոկտոբրը անբնդհատ պետք է բարձրացնի իր կուլտուրական մակարդակը, ստեղծի իրեն համար միշտ որոշ մտայնոր Փունդամենտ: Նա պետք է ուսումնասիրի պատմությունը, քաղաքականությունը, գլխավորապես իրեն համար միշտ որոշ մտայնոր Փունդամենտ: Մեր Հոկտոբրը պետք է պատրաստ լինի հարկ եղած դեպքում անմիջապես մարտի նետովելու, հանդես դալու որևէ ժողովում, միությունում, համագործակցությունում: Ընդհանուր առմամբ մի ղեկուցող նախապես Հանձնարարություն է ստանում, հետո է պատրաստվում ելույթի, սակայն բողոքելիցան Հոկտոբրը չպետք է սպասի դրան: Նա ինքը պետք է ունենա հարցերի որոշ ընթացիկ, որպեսզի հարկ եղած դեպքում կարողանա անմիջապես հանդես դալ: Այսպես թե այնպես Հանձնարարությունում է թե ինքնապարզացման կարգով լավ ճառախոսը պետք է նախադասարանովել:

Երբ արդեն որոշված է դասախոսությունը, ղեկուցման, ճառի թեման, անհրաժեշտ է նախ և առաջ անմիջապես գրի առնել այն հիմնական հարցերը, որոնք պետք է մտնեն ղեկուցման մեջ, էլնելով իր գիտելիքների պաշարից և հարցի բնույթից: Այնուհետև պետք է կազմել հարցի վերաբերյալ կարևոր աղբյուրների ցուցակը և ուսումնասիրել, մշակել մատերիալը: Նախած ժամանակին՝ կարելի է ավելացնել կամ կրճատել աղբյուրներն ըստ կարի: Աշխատանքը ընթացում կարգավեն շատ նոր հարցեր կամ հարցի նոր կողմերը: Այդ բոլորը աղիտատորը, ղեկուցող պետք է հաշիվի առնի, լրացնի իր նախառնած հանդույցային ինդիկները, լայնացնի, վերամշակի, կամ ճշտի: Բազմաթիվ տվյալներ, որոնք վերաբերում են տարբեր հանդույցային հարցերին, անհրաժեշտ է նշել առանձին թղթիկների վրա, այն էլ մի երեսում, որպեսզի հնարավոր լինի շարունակ լրացնել այն նոր տվյալներով, մտքերով: Վերջապես պետք է մշակած նյութը ընդհանրացնել, հեռուգծականորեն մտածված ու տրամաբանված դասավորել հարցերը: Կազմել թեղիկներ, պլան, համառոտ կամ ընդարձակ կոնսպեկտ:

Բոլոր Հայանի Հեկտորները զբաղուր են պատրաստվել էլույթներին: Յիցերունն, օրինակ, իր ամբողջ էլույթը զբուծ էր և զբաժնր բերանացի ճառում: 17 և 18-րդ դարի շատ ճարտասաններ, Փրանսիական ռեպուբլիկայի Հեկտորները էլույթներ էին ունենում բառ իրենց զբաժն տետրակներին: Այդպես վարվում էր մասնավորապես Ռոբեսպիերը: Ռուս Հռչակավոր Հեկտոր Սպասովիչը իր դատական էլույթները զբուծ էր, բայց արտասանում բերանացի: Այսպիսով, էլույթները կարող են լինել և՛ բանավոր, և՛ գրավոր: Սակայն ճառը գրել և զբաժնր բերանացի արտասանել խորհուրդ էի արվում, որովհետև այդ կաշկանդում է մարդու միտքը, հնարավորություն էի տալիս ստեղծագործել: Հեկտորը շարունակ յարված վիճակի մեջ է, նա մեծ մաքսմբ հետևում է, որպեսզի զբաժնր չմոռանա և էի կարող անմիջապես օրատատրանել իր գրվածքում չնախատեսած առարկություններին ու կշիռիվի: Ամենահարմարն է էլույթը բազմակողմանի մշակել, գրի առնել (օրատողիք էի ամբողջը շարադրել) և ճառն առել առանց գրվածքը կարդալու, կամ ամբողջովին բերանացի անելու: Կարևոր է հիշել, ոչ թե կոնսպեկտի մեջ եղած խոսքերի հաջորդականությունը, այլ մտքերի հետևողականությունը:

Հեկտորական խոսքի կառուցումը: Անկախ խոսքի բովանդակությունից ու ոճից, յուրաքանչյուր էլույթ, ճառ, զեկուցում, ինչպես նշում են գրեթե բոլոր Հեկտորները, հիմնականում իր մեջ պարունակում է երեք մաս. ներածություն, շարադրություն, եզրափակում: Բնութագրենք այդ մասերն առանձին առանձին:

Ներածությունը (вступление) ճառի սկիզբն է և խոչոր նշանակություն ունի. հաջող ներածությունից է կախված ասուլիսորիայի ուշադրություն կենտրոնացումը: Ճառը կարելի է սկսել հազար ու մի ձևերով: Որոշ Հեկտորներ սկսում են իրենց ճառը նրանով, որ հիշատակում են իրենց խոսելու թեման ու նպատակը: Երբեմն Հեկտորն իր էլույթին սկսում է՝ ընդգծելով հարցի կարևորությունը: Դանտոնն իր էլույթներից մեկն աշպես է սկսում.

«Ես առաջարկում եմ բոլոր ազնիվ քաղաքացիներին չհետանալ իրենց տեղերից... (բոլոր ներկա եղողները լուս մնում են իրենց տեղերում): Ի՞նչպես թե, քաղաքացիներ՛ր, մի՞թե ահեղ վտանգի մոմենտին... դուք կարող էիք ցրվել առանց վճռական թիջոցներ ձևը առնելու, որ—

պիսիք ձեզանից պահանջում է ժողովրդական դարձի վեր-
կույթյունը: Հասկացե՛ք, թե որքան կարևոր է ժամանակին
ձեռք առնել իրական միջոցներ, որոնք պատժելու են
կոնսերվատիվություններին, որովհետև արբուշտարն ան-
հրաժեշտ է նրանց համար»:

Նույն Դանտոնն իր մի այլ ելույթին սկսում է լայնպիսի մի
քննդհանուր մտքով.

«Պատմության և մարդկանց կողմից հաստատված հին
նշմարտություն է, որ մեծ ազդը ունեցրել է Նույնիակ
քաղաքացիական կռիվը ևսուցեսի ժամանակ անգամ սարսու-
փելի է իր թշնամիներին համար»:

Գ. Վ. Պիկանտին իր ճառը դեկտրեկտներին սպաստաբա-
թյան մասին սկսում է ժամանակագրական հարցադրումով.

«Ուղիղ 75 տարի առաջ 1825 թվի դեկտեմբերի 14-ին
մի դեպք տեղի ունեցավ Պեակերսդուում, որը խորապես
հիացրեց ժամանակակիցներին և արժանի է սերունդների
լիակատար ուշադրության»:

Կ. Մարբար իր «Լուսի Բոնապարտի Բրյումերի 18-ը» աշխա-
տությունն սկսում է հետևյալ հետաքրքիր ձևով.

«Հեզելը մի տեղ նկատում է, որ բոլոր համաշխար-
հային պատմական դեպքերը և դեմքերը հանդես են գալիս
այսպես առած երկու անգամ: Նա մտապեղ է ամելյացնել.
առաջին անգամ՝ իրրե ողբերգություն, երկրորդ անգամ՝
իրրե Փարս»:

1941 թվի հուլիսի 3-ին ամբողջ Սովետական Միության Ժո-
ղովուրդը շունչը պահած լսեց ընդեր Մոսկվայի ուղիղ ճառը: Այդ
ճառը սկսվում է այսպես.

«Ընկերներ՛, քաղաքացիներ՛, Լեյալներ՛ և բույրեր՛,
մեր բանակի և նավատորմի մարտիկներ՛: Ձե՛զ եմ դիմում
ես, իմ բարեկամներ՛»:

Առաջնորդի այս խոսքերի մեջ սովետական ողջ ժողովուրդն
զգաց առաջնապ մեր հայրենիքի գլխին կախված վտանդի սոթիվ
և միաժամանակ պաշարի անհողորդը կամք, մեր արգաս դոր-
ծի հաղթանակի անխախտ հավատ:

Հետադան ճառի երկրորդ մասը այսպես առած շարա-
դրությունն է, բուն նյութը: Հետադը պետք է իր ճառի հիմա-
կան թեզը և փաստարկումները խիստ արամարանված դասադի-
րի: Հետադության արամարանվածությունը, արամարանական

Հետևողականությունը ամենաշիմնական մասն է ընթերցողին կամ լսողին համոզելու համար սրտէ մտքերի մէջ: Անհրաժեշտ է հստակ ձեակերպել ելույթի գլխավոր միտքը և այն հիմնադրել միջանկի գիպուկ արդումներով: Հետադուրս ժամանակ կարելի չկա բոլոր եղանակներով արդումները մեկնաբանել: անհրաժեշտ է ջոկել միջանկի գիպուկները: Անորձնակ գերող է Մարքսի, Էնկելսի, Լենինի, Ստալինի ճառերի և ելույթների կուս արամարանությունը: Երկաթյա արամարանությամբ հիմնադրված Մարքսի, Լենինի, Ստալինի արդումնադասիան տարակուսանքի ու կասկածանքի ոչ մի տեղ չի թողնում: Մարքսից միլեննիցմի կյանիները ելույթները խիստ պարզ են, մեկտեղ, հստակ և համոզիչ: Լենինի արամարանության ուժի մասին ընկեր Ստալինն ասում է .

«Ինձ գերեց արամարանության այն անհայթահարկելու ուժը Լենինի ճառերում, որը մի քիչ չոր, բայց դրա վախաբերն հիմնավոր ախրապետում է առգիտարկային, աստիճանաբար էլեկտրացնում նրան և աշնուհեռն գերում, ինչպես ասում են, ասանց մնացորդի... Լենինի ճառերի արամարանությունը ինչ որ ամենազոր շուշախուհներ են, որոնք ընդգրկում են քիչ բոլոր կողմերից աքցանի մէջ և որոնցից անհնար է պոկիկը: Կամ հանձնիք, կամ մեծիք կործանիկ: Ես կարծում եմ, որ Լենինի ճառերի այս առանձնահատկությունը նրա հետադուրան արվեստի ամենաուժեղ կողմն է»:

Մարքսի, Լենինի, Ստալինի աշխատություններն ամբողջապես ներկայացնում են արամարանված մի ամբողջություն: Մեր հետադուր պետք է անդնդհատ սովորի մեր մեծ ուսուցիչներից, շարունակ բարձրացնի իր հետադուրական արվեստի մակարդակը, սովորի ուժեղ արամարանել մարքսիցմիլեննիցմի աշխատությունների հիման վրա: Դրա համար բոլեկիկան հետադուր շարունակ պետք է ախրապետի մարքսիցմիլեննիցմին, գիտելեպեկական մատերիալիցմին, իմանա պատմություն, քաղաքականություն, քաղաքամանաստություն, գրականություն: Լավ հետադուր պետք է ծանոթ լինի գիտելեպեկական արամարանության գրան հիմնական օրենքներին և էլեմենտներին (ինդուկցիա, գեդուկցիա, անալիզ, սինթեզ, արատրակցիա, հետեություն, մատանդում և այլն):

Հետադուրական ճառի երրորդ էլեմենտը եզրապակումն է: Այս

վերջին մասն ուղղակի վճռական նշանակություն ունի էլույթի հաջողության տեսակետից: Կան ճառասիրտներ, որոնք ոչ մի հերպ չեն կարողանում վերջացնել սկսած ճառը: Նրանք մոտափոքապես այսպիսի ծուղակի մեջ են բնկնում:

«Արդևրտով, ընկերներ, ես կուզեի նախորդ միացնուկը բացառել և հանդէլ աշն էզրափակման, որի հիմնական ասանցքը կաշանում է հետեյալ կետում, որպիսին ես շարադրեցի մինչև այժմ և ահա կուզեի մոտենալ այդ էզրափակման ավարտմանը, որովհետեւ բուն էական նշուիք ինքնըստինքյան մեզ ցույց է տալիս թէ ինչպիսին էզրափակում կամ կարելի է անել շարադրված նշուիքից» և այլն:

Այս զայլմատախից ինքը Մեֆիստոֆելը չէր կարող զլուի հանել: Բուշեիկյան իսկական հետաքրքրեալ է իր էլույթին ասումից էմացիոնալ վերջափութում, այնպես, որ կարողանա ամբողջ աուդիտորիային ոտքի հանել: Լենինը, Ստալինը, Կրուպիկովը ամբարար իրենց էլույթները վերջացնում են իսկա մոբիլիզացիոն ձևով, տալով որոշ լուրտեղ, գործողության ծրագիր, արտահայտելով հաղթանակի հափտա: Պրիլաճովը հաճախ էզրափակում է իր ճառերը գեղարվեստական հատվածով, երբեմն ասանափորով: Ընկեր Ստալինի ճառը 1941 թվի նոյեմբերի 7-ին Կարմիր հրապարակում՝ իր վերջում արարունակում է գիմում Կարմիր Բանակին և արարախաններին, որտեղ ասված է.

«Ձեզ է նույն ամբողջ աշխարհը... ձեզ են նույն Եվրոպայի ստրկացված Ժողովուրդները... Թող ձեզ աշխատեք արագում արագում ուղտորի մեր մեծ նախնիքներին Ալեքսանդր Նեակու, Դմիտրի Դոնսույի, Կուզմա Մինինի, Դմիտրի Պոմարսկու, Ալեքսանդր Սուփորովի, Միխայիլ Կուտուզովի քաջարի կերպարը: Թող ձեզ հովանի լինի մեծ Լենինի հաղթական զրուշը:

Լիովին ջախջախե՛նք գերմանական գաղթիչներին:

Մա՛հ գերմանական օկուպանտներին:

Կեցցե՛ մեր փառապանծ հայրենիքը, նրա ազատությանը, նրա անկախությանը:

Լենինի զրուշի ներքա — ասա՛ջ գեայի հաղթություն»:

Ընկեր Ստալինի այս էլույթը նոր աստիճանի բարձրացրեց սովետական Ժողովուրդներին և Կարմիր Բանակի մեծ պատերազմն ընդգեմ գերմանական օկուպանտներին: Մեր հայ Ժողովրդի միջավայրում հանգես եկող հետաքրքրեալ է օգտադրե-

1832
A 20998
c. II

ծի մեր պոեզիայի՝ հայ ժողովրդին հասկանալի հայրենական պատկերները։ Կարելի է տալ հասին այնպիսի հուշական վերջափարտություն։

«Մարտական զորներով սպառնացնեք, որ մենք չենք հանդուրժի, որպեսզի լրբացած զերմանացին պղծի մեր զմբուխայա լեռները, ամայացնի մեր դաշտերն ու հովիտները, թունավորի մեր զալ աղբյուրները, լուեցնի մեր մանթաշի հովքերի երգը, անարգի մեր կանանց, աղջիկներին ու քույրերին, ալիքի մեր դարավոր կույտուրան...»

Յույց սանք, որ մենք մեր հերոս ու հայրենասեր նախնիներին՝ Տիգրանին, Արտաշեսին, Մամիկոնյաններին, Դավթիթ քեղին հաղապարիմ ժառանգներն ենք...»։

IV

Լեզուն. Հոկտոբրյան հիմնական և հզոր միջոցը լեզուն է։ Մեր մտքերը, հույզերը, լոգունքները մենք չարադրում, արտահայտում ենք լեզվի, բառերի, նախադասությունների միջոցով։ Հետևաբար հոկտոբր պետք է տիրապետի այդ գործիքին կառարկյալու։ Մինչդեռ քիչ ազխատարներ չկան, որոնք քերականորեն կանոնավոր ճիշտ չեն խոսում։ Ավելին, մենք գիտենք լեզուորներ, որոնք ոչ մի տերմին կամ հատուկ անուն ճիշտ չեն արտասանում տարիներ շարունակ։ Անհրաժեշտ է նախ և առաջ ստեղծել մեծ բառարաշար։ Ամեն մի ազխատար իր լեզվական արսենալում պետք է կուտակի բաղմաթիվ բառեր և հարկ եղած դեպքում օգտագործի դրանք։ Պետք է ձգտել շարունակ հարբուտացնել բառարաշարը։ Այդ կարելի է անել զանազան եղանակներով. դեղարվեստական դրքերի ընթերցումով, հատուկ բառարաշարի տեսք կաղմբելով, բառարաններ ուսումնասիրելով, մասնավորապես հոմանիշ և նույնանիշ բառերի բառարաններ։ Անհրաժեշտ է դիտենալ, որ միևնույն միտքը կարելի է արտահայտել շատ բաներով։ Հոկտոբրից պահանջվում է, որպեսզի նա ամեն անգամ ջոկի նշնալիսի բառեր, որոնք ալիքի գիպուկ, ցատուն ու արտահայտիչ են դարձնում միտքը։ Պետք է օգտագործել բառերի երանգավորումները. կան բառեր, որոնք թեև արտահայտում են միևնույն միտքը, սակայն ինչ որ երանգ, ինչ որ նյութան են մտցնում։ Այսպես՝ ճարտար հոկտոբր չի ապի՝ ձի, այլ կաթի նոսրեք, չի ապի հին, այլ՝ հնամալ, հնամենի,

չի տալի պատերազմի դաշտ, կռիւի դաշտ, այլ՝ ռազմի դաշտ +
դիմադրի փոխարեն կառի ռազմիկ և ալքն: Բռնչելիկյան հոռետորի
լեզուն պետք է լինի պարզ, հասակ, հասարակ, ճշգրիտ: Այդ
բանին կարելի է հասնել մի շարք պրիմաներով՝ քիչ դորժածել
օտտո և անհասկանալի բառեր ու տերմիններ, խօսել կարճ նա-
խադասութիւններով և պարբերութիւններով, օժանդակ նա-
խադասութիւններ քիչ դորժածել, ենթակաւ և ստորոգյալն
իրարից շատ չհեռացնել: Պետք է խուսափել մի շարք բառերի
անհամ կրկնութիւններից, ինչպէս օրինակ «քնկերներ», «քա-
ղաքային», «հասկանում եմ», «ուրեմն», և այլն:

Լենինի և Ստալինի լեզուն կյաակ է իր պարզությամբ,
հասակությամբ, դիպուկությամբ: Ընկեր Ստալինը Լենինի հոռե-
տորական կերպարի մասին շատ է:

«Միայն Լենինն էր կարողանում ամենախրթին բաների
մասին դրել այնպիսի պարզությամբ և հասարակ ձևով,
սեղմ և համարձակ—երբ ամեն մի ֆրազ ոչ թէ խոսում,
այլ կրակում է»:

Ամենքին հասկանալի կարճ ու սեղմ ֆրազներ, արտաքին
փրօւնութիւնից խուսափող, ստանց հոռոմարանութիւն և ճա-
պարակութիւն — ահա թե որպիսին պետք է լինի բռնչելիկյան հոռե-
տորի խոսքը: Լենինն ու Ստալինը մի անգամ չէ, որ մերկացրել
են մեր ժողովրդի թշնամիներին՝ Տրոցկու, Բուխարին, Կերեն-
սկու ճառերի փրօւնութիւնը, ճապարակութիւնը, որոնց մեջ
թաքնված է եղել մաքի բացակայութիւն, կեղծիք: Ահա ինչ է
դրեց Լենինը Տրոցկու մասին.

«Չարելի է դարձանալ, որ այսպիսի պարզ և ուղղակի
հարցադրումից հետո»^{*)} հանդիպում ենք Տրոցկու հնամաշ,
փրօւն, բայց միանգամայն անբովանդակ ֆրազներին...
Ոչ մի բառ հարցի էութեան մասին: Ճիշտ փաստերը բե-
րելու և բազմակողմանիորեն քննարկելու խորձի ոչ մի
նշույլ, ոչ մի աղնարկ միասնութեան ռեալ պայմանների
մասին: Մերկ բացակահանութիւններ, փրօւն բառեր... մե-
ծադուրջ համաստիարգումներ — ահա Տրոցկու ամբողջ
բազմութիւնը:

Կերենսկին նույնպէս իրենից նապոլեոն էր ձևացնում. հա-

^{*)} Խաբը բանվորների կողմից 1912 թվականին պարտիայի միասնու-
թեան հարցադրման մասին է:

տորական պողա, մի ձևաքր Փրենջի ծոցում և այլ տեսակի աք-
ռետաւորներ, Նխատրիկ խոտոնացիա, շինծու պատուա, աղժուկ,
ուշադնացութեաններ, արցունքներ, ահա այդ նորելուի Նապո-
լեոնի հետտորական արվեստը: Մի աղղժածութային գործիչ Կե-
րենակու ճառերի դատարկութեանը բնութագրելով ասում է, թե
Կերենակու ճառի աղղկելութեանը կարճ ժամանակից հետո գո-
լորշիանում էր, որովհետեւ յոտը ժողովում էր ճառի բովանդա-
կութեանը, այնքան որ այդ ճառի մեջ շատ քիչ խոստու կար,
բայց դրա փոխարեն կար ճոճաւն Փրադների մի ամբողջ հեղեղ:

Շինծու պողայի ու ճոճաւն Փրադի այդ հերոսներին հակա-
ռակ՝ բարձրանում են Լենինի և Ստալինի ժողովակներու կերպար-
ները, որոնք նոր ժառանգների նոր տիպի առաջնորդներն են, որ-
պէս միլիոններին հասկանայի պարզ ու հասկալի հետադարձութիւն:
Լենինի օգեշնչված ճառերը բուն հիացմունք էին առաջացնում
ամբողջ առիւթաւորիայում:

«Համոզմունքի անսովոր ուժը, ասում է բնիկը
Ստալինը Լենինի մասին, — հատարակ ու պարզ փաստա-
կումբ, հակիրճ ու ամենքին հասկանալի Փրադները, շէմե-
ցուցիչ ձևաւորի ու էֆեկտաւոր Փրադների բացակայու-
թեանը, — այդ բոլորն առաջնորդեալ ապրելում էր
Լենինի ճառերը սովորական պաշտամենաւային հետադարձ-
րի ճառերից»:

V

Ոնական պրիւմներ — Առաջինը, որ հետադարձութեանը ոճա-
կան տեսակեային նման է պոեզիային: Հետադարձական արվեստի,
ինչպէս և պոեզիայի մեջ գործադրում են պատկերավորման և
արտահայտչական բացման պրիւմներ, որոնց շնորհիւ հե-
տադարձի խոսքը դառնում է գեղեցիկ, գունեղ, պատկերաւոր, վառ
և արտահայտիչ: Բնութագրենք այդ պրիւմներէից մի բանիւր:

Էպիտոն — Պատկերաւոր ահմանում, որտեղ բնորոշութեան
է առարկայի էական հատկութեանը: Էպիտոն իր մեջ պարու-
նակում է համեմատութեան, բայց ոչ սոսի համեմատութեան,
այլ պատկերաւորի և արտահայտիչ: Այսպէս՝ պոզաւորի կամք,
սեւ ռեպիւս, գորշ վիշտ, խորը անցյալ, սուր գրիչ, քարաւոր
և այլն էպիտոններ են: Իսկ, օրինակ, Երկաթե պալատը, քա-
րե տուն, գորշ փռչի, պոզաւորի գանակ, կապույտ երկինք ար-

առհաճառութեանները էպիտեմներ չեն, այլ պոսկ սահմանումներ։ Այստեղ չկա ոչ համեմատութեան և ոչ պատկերաբարութեան, այլ ուղղակի նշմարում են ստարկաների բնական հատկութեանները։ Գեղարվեստական գրականութեան մեջ բարձրագույն են էպիտեմային պրիոմները։

Համեմատութեան. — Ստաբի սեյնպիսի շրջադասութեան, որի մեջ իրար հետ համեմատում են սրտ, ստարկաներ, գործողութեաններ, հատկութեաններ, նրանց սրտ նմանութեան հիման վրա։ Այս պրիոմը ավելի ցայտուն և արտահայտիչ է դարձնում հետևյալի խոսքը։ Իհարկե համեմատութեանը ապացույց չէ, սակայն խոշոր նշանակութեան ունի պարզութեան և արտահայտչության տեսակետից։ Համեմատութեանը հետադարձան արթնատի կարևոր ու լայն պրիոմներից մեկն է։ Համեմատութեանը պետք է չենի պարզ, հասարակ, հասկանալի։ Համեմատութեան կա ե՛կ էպիտեմի մեջ ե՛ս նշանակական մշտն պրիոմների մեջ։ Համեմատում են իրար հետ ոչ միայն սուսմէն ըստեր և հատկացողութեաններ, այլև եւեմ ու վոքս բոլորութեաններ։ Այսպես, ստում ենք այս մարդը ստում է ինչպես ստույց, Հիպերբուլիսման նման է նապալեմիսին, որքան կատվի ձագը առյուծին, սուս մարդու հողին լայն է, ինչպես իր ստեպը, վեհ՝ ինչպես նեվան, լեզուն սուր՝ ինչպես ածելի։

Քանտանի աշտպիսի համեմատութեան է գործողութիւն.

«Ահա ժողովուրդը սեպտեմբայի մեջ նման է մետաղի, որը հոսում է հնոցում. աշտպիսի հուշարձանը դեռ չի ձուլվում, մետաղը նոր միտքն հալչում է. Լեթե դուք չեք կարողանում մարմել հնոցի հետ, դուք բոլորը կայրվեք բոցի մեջ»։

Համեմատութեան հոյակապ օրինակ է տալիս սկադեմի Օրդելին Անդրիպիկասյան ժողովուրդների միտքնում իր արտահայտած ճառում։ Այդ ճառն ամբողջապես համեմատութեան է։

«Եւթ թեղ ձեր կուրծքն ամուր լինի, ինչպես հայրենի բաների ու կերճերի ժայռերը։ Թող թշնամու գեմ ձեր դրոշմ իր ճանապարհին քնջի, ոչնչացնի ամեն ինչ, ինչպես որ քնջում, ոչնչացնում են էլլորուսի, Կապրեկի, Ումբայի լանջերից հոսող հեղեղները, որոնք չգիտեն ոչ մի արդեւոյ»։

Ահա համեմատութեանների մի քանի այլ օրինակներ։ «Մարդը առանձնացել է ինքն իր մեջ, ինչպես նարդն իր ստալանի,

ինչպես կրիան իր կեդիւ մեջ»։ «Նա սկսեցոված է գարնան ջրերէ պես»։ «Հայ ժողովուրդը կանգուն է, ինչպես իր հայրենի լեռները, հպարտ ու բարձր որպես այդ լեռների արծիվները»։ Հայտնապէս պատկերավորութեամբ է խոսում Շեքսպիրի *Օթելլոն*։ Այդ սեռամորթ մարդի համար՝ «Ամպիկներով ծածկված երկինքը մարմարեղէն է, Դեզդեմոնայի մաշկը սպիտակ է որպես ձյուն, ողորկ որպես մաշտածամների պարաստը»։ Քնած Դեզդեմոնան— կենդանի վարդ է, Դեզդեմոնայի սպանութեամբ— արեւի և յուսնի խավարում»։ Իր մասին Օթելլոն ասում է, որ ինքը «որպես նվառ մի հնդիկ իր ձեռքով դին նետեց շող մարգարիտը, մի մարդ, որի նվաղած աչքերն ավելի առատ արցունք են քսում, քան արաքական ծառերը իրենց բուժական խեղդը»։

Տրուպներ— Հոեաթըն, ինչպես և սոեաթ խոսքի մեջ համար բառերը և հատկացողութեանները գործ են ածում փոխարեկան խոստով, այնպես որ տվրայ բառը կամ պատկերը արտահայտեն ուրիշ բառերի խոստով նշանց միջև եղած որոշ կապակցութեան հիման վրա։ Ոճական աշխատքովը կոչվում է տրուպ։ Տրուպի տեսակներն են. մետաֆորա, մետանիմիա, սինեկդոփա, անեպոքիա։

Մետաֆորա (փոխարեկութեան) — Հոեաթըն մի առարկայի հատկութեանը փոխադրում է մյուս առարկայի վրա, նշանց միջև գոյութեան ունեցող որոշ նմանութեան հիման վրա։ Այսպես՝ փոխարեկի սպիտակը նման է զալլի ունեցին, ուստի և ասում են. փոքորիկը ոռնում է։ Կան փոխարեկութեան զանազան տեսակներ. բայ— փոխարեկութեան, հատկութեան— փոխարեկութեան, դոյական— փոխարեկութեան և այլն։ Ահա օրինակներ. Լուսինն իր դեմքը ծածկում է յանգրի կեռեր, բոցի լեզուները վեր են բարձրանում։ Հեռեկայ արտահայտութեանները՝ ծանր տրամադրութեան, բոցավառ սիրտ, երկարքա ներվեր, հիմար դրութեան, մեղմ ժպիտ, պարզ միտք, մութ գործեր, գործունեութեան դաշտ, դատարկ գլուխ և այլն և՛ փոխարեկութեաններ են, և՛ էպիտետներ։

Մետանիմիա (փոխանվանութեան) — Բառերի, հատկացողութեանների այնպիսի համակցում, երբ նշանք արտահայտում են հարակից, սերտ կապ ունեցող երևույթներ։ Այստեղ առարկայի արտաքին կողմը փոխադրվում է նրա ներքինին, պարունակողը պարունակելիին (օրինակ, «ես իրեք ամիս եմ կերպ», «հեղինակը

փոխարինում է երկին («Դոստոևսկի եմ կարդում»), — կամ՝ «ամբողջ ֆաղափը ոտքի ելավ» և այլն:

Սիմեկդափա. — Դանակահան փոխանվանություն, երբ վասը փոխարինում է ամբողջին («է՛յ, մորսւմ», «գործարանում չի հեքիփում բանվորական ձեռք», «գերմանացին հրեշավոր գազանություններ է անում», «քշկամին դաման է» և այլն): Այս բոլոր դեպքերում մասը փոխարինում է ամբողջին (մորսւքը փոխարինում է տիրոջը, ձեռքերը՝ բանվորներին, դերմանացին՝ դերմանացիներին, թշնամին՝ թշնամիներին): Հաճախ եղակիք փոխարեն հոգնակի ենք դործածում. օրինակ, «Շեֆայիրներ և Տոլստոյներ համախ չէ, որ երևան են գալիս»:

Ալեգորիա (այլաբանություն). — Ոճական մի տրիում է, երբ փոխաբերական խմաստով դործ է անվում ոչ թե մի բան, կամ հասկացություն, այլ ամբողջ նախադասություն, կամ նույնիսկ մի ամբողջ երկ: Առակները դերպանցորեն այլաբանական խմաստ ունեն:

VI

Ֆիգուրաներ. — Հոնտորական արվեստի սճական տրիումները չափազանց կարեւոր մասը կազմում են այսպես կոչված Ֆիգուրաները, այսինքն արտահայտման այնպիսի ձևեր, որոնք վառ և ուժեղ են դարձնում միայն և զգացմունքները: Տրույները ստեղծադործական ուժ ունեն, նրանց չնորհիվ հոնտորը ստեղծում է մտքեր և խորացնում դրանք: Իսկ Ֆիգուրաները միայն արտահայտում են պատրաստի մտքերը և զանազան տրամադրություններ: Սակայն Ֆիգուրաները նույնչափ շատ կարեւոր են, որչափ և արտայնները: Ֆիգուրաները բաղմալիս և բաղմաթիվ են. Ֆիգուրաներ են՝ նարտասանական հարցը, հոնտորական քացականչությունը, անոթիկզը, պարալելիզմը, անափորան, գրադացիան, իրանիան, դիալոգը, դրամատիզացիան և այլն:

Ճարտասանական հարց. — Այս սճական տրիումի ժամանակ հոնտորը հարց է դնում, որի պատասխանը չի սպասում, այլ ինքն է տալիս, կամ այդ պատասխանը ժողովրդի պարունակվում է հենց հարցի մեջ: Ճարտասանական հարցը դրական մտքի հարցականն ձևն է: Այս ձևը լարվածություն է տալիս հոնտորի խոսքին, ափելի ցայտուն է դրսևորում հակադիր կարծիքները, ափելի կատեգորիկ է ընդդժում՝ հոնտորի թեզը: Հոնտորի հարցական

ինտանցիան մատչելի է դարձնում միտքը։ Այս պրիմը չափազանց լաճարեն դպրճագրվել է և դարձագրվում է ամենահայտնի հետաքրնելի կոպից։ Հին հունական հետաքր Դեմոսթենը մակհդոնական կայսեր Ֆիլիպպի դեմ ուղղած հայրենասիրական իր ճառն ամբողջապես կառուցում է հարցի ձևով։

Ճարտասանական հարցի ձևը կրտսիկ կերպով օգտագործում է հուշակամոր Յիցերոնը։ Դավադիր Կատիլինայի դեմ սենատում արտասանած Յիցերոնի սուաժին ճառում ասված է․

«Մինչև և՛ բր պիտի վերջապես չարաչաճես մեր համբերատարությունը, Կատիլինա։ Դեռ չա՞տ պիտի ծագրի ենթարկես մեզ քո խեղճեղ մեքենայություններով։ Ե՛րբ պիտի վերջապես դադարես ամբարտաճանալ քո սանձարձակ արկությամբ։

«Չապաե» կինոֆիլմի մեջ Չապաեր հանդես գալով դիվիզիայի առաջ՝ ճառ է ասում, գատապարտելով անկարգապահ զինվորներին։ «Մե՛թե դրա համար է տարածվել մեր դիվիզիայի համբավը»։ Հոյակապ կերպով օգտագործում է հետաքրական հարցի պրիմը սովետական գրող ստալինյան լուսեւաա էրենբուրգը․ դիմելով Փաշինա ամպակներին պարադուիսի Հիպիերին, իր մի հոգովածում նա գրում է․

«Դու խոսում ես եմբողայի շնոր կարգի» մասին։ Հարցրու, թե ի՞նչ են մտածում քո մասին Փրանսիացիները և բեհերը, նորվեդները և սերբերը։ Բեզ ստում են ամենուրեք։ Դու ալդ անմանում ես «սոցիալիզմ»։ Տիմա՛ր, դու կրկնում ես ուրիշի սուտը։ Դու դիպեկեաիկ մողովուրդ էիր։ Դու դարձար սոյդաթմթուխ»։

Ոճական ալս պրիմը բազմիցս օգտագործում է Աեինը։

«Որտեղ ես և՛ բր է տեսված, որ Ջարգերն ու անարխիան խեղաի միջոցառումներ լինեն»։

Ճարտասանական հարցին շատ մոտ է հոետորակաւ բացականչությունը։ Բացականչությունն արվում է խոսքի մեջտեղ, ինչպես և վերջում։ Բացականչությունը հաճախ բնդունում է գիմումի, յոլունդի ձև։ Հետաքրական բացականչության կրտսիկ նմուշը նույն Յիցերոնի մոտ կեր կարդում։ Հումեական քաղաքացու մահատոմի վերաբերյալ իր ճառում Յիցերոնն ասում է․

«Օ՛ր, աղատության քաղցր սուն։ Օ՛ր, մեր քաղաքացիության հեռ կաղված բացառիկ իրադունը... Օ՛ր, տրուրունի իշխանության, որին աշնպես ուժեղ ձգտում էր

Հումի պլերսը և որը վերջապես վերադարձին նրան։
Մի՞թե այդ բոլորն աշխատեցին և հեռ գնացել, որ կաշկանդ-
ված Հումեական շաղաքացուն Հումեական ժողովրդի
պրովինցիայում, միտիքենական քաղաքի հրապարակում
ձեռնկում է նա, ով իր Ֆասցաներով^{*)}, սակերով պարա-
կան է եղել Հումեական ժողովրդի բարեարտութիւնը»։

Նույն Յիցերոնը այդ պրիմը օգտագործում է նաև Կոստիլե-
նայի դեմ։

«Պալատներ պաշտպանվում է զիշերային պաշակա-
յան կողմից, քաղաքում կանոնաւոր են ժամապահները, ժողովուրդը տաղանայի մեջ է, բոլոր իրենց հայրենիք սի-
րողները հալաքիւն են խորհրդի, տենաոր նիտակեր է ու-
նենում ամենամբացած մասում. աշտեղ ներկա եղողնե-
րի դեմքերը ցատում են արտահայտում... մի՞թե այդ բո-
լորը չի աղղել քեզ վրա... օ՛, ժամանակներ, օ՛, բար-
բե՛ր»։

Բոլոր հեկտորներն մոտ էլ կարելի է տեսնել հարստասնա-
կան հարցի և հեկտորական քաղաքանշութեան համակցումը։

Անտիլեզ — Այստեղ հեկտորը իրար հակադրում է երկու
մեկը մյուսին խիստ հակասող մտքեր (բարի և չար, լույս և խա-
վար, քաջ և վախկոտ, կուլտուրա և բարբարոսութիւն, գեմա-
կրատիա և տենոր, հաղթանակ ու պարտութիւն) և այլն։ Ան-
տիլեզը խոսքին ուժեղ արտահայտութիւն է տալիս. դա հե-
կտորական արվեստի, ինչպես և պոեզիայի ոճական ամենակա-
րեւոր և ուժեղ միջոցներից մեկն է, որը շախտեն օգտագործ-
վում է բոլոր հեկտորներին կողմից։ Անտիլեզի երկու հակադրի
կողմերը փոխադարձորեն լուսարանում են միմյանց։ Անտիլեզի
հոյակապ նմուշ էլի կարգում ենք Յիցերոնի մոտ։ Այսպես, նա
ասում է -

«Նոր ամեն ինչ հանդիսաւ է, դու ազմկում ես, երբ բոլորը
հուզվում են, դու հանդիսաւ ես, անտարբեր դարձում — սաքանում
ես, հուզող հարցերում — սաւն ես. երբ պետք է լսել — դու
բղավում ես, երբ պետք է խոսել — լսում ես...» և այլն։

Պեղեցիկ կերպով օգտագործում է անտիլեզի պրիմը էրեն-
բուրդը, մերկացնելով աւագակ Հիսլերին. էրենբուրդը դրում է -

*) Ֆասցա — չիվերի փունջ, հին Հումում օգտնիտարաւով իշխանու-
թեան սիմվոլ։

«Մի նայիր, թե ինչ էիր դու և ինչ դարձար: Դու
Կանտի և Գյոթեի, Մարքսի և Հայնեի ժողովուրդն էիր:
Դու դարձար շույկեր Գերբեյտի, բանդիտ Գյոթինգի, սու-
տենյոս Հորստ Վեսսելի սողափոր: Դու ծրարան աշխատա-
վոր էիր և իրիխտիա: Դու դարձար թափառաշրջիկ և
մարդասպան»:

Մեր ազիատորները հաճախ դործ են անում այսպիսի ան-
տիթեզներ. «Մեր ժողովուրդների և պարտիայի պատմությունը
անսահման հերոսություններն պատմություն է, հարձակումների
և նահանջների, ծանր պարտությունների ու հոյակապ հաղթա-
նակների պատմություն է»:

Ընկեր Ստալինը անտիթեզի միջոցով մերկացրեց հիպերյան
չայկայի ամբողջ դեմագոգիան և ամպոսիային էսթետիկան: Ըն-
կեր Ստալինը զույգ տվեց, որ հիպերականների պարտիայի
«նացիոնալիզմը» ամենադիշատե՜շ, ամենաամպոսիային իմպրիա-
լիզմն է, իսկ հիպերականների «սոցիալիզմը» միջնադարյան սեփ-
հարյուրակային ջարդարարություն է:

Պարալիլիզմ. — Մարդու և բնության երևույթների համեմա-
տություն: Ռոբեսպիերն ասում է. «Նրա (մարդու) տաճարը
տիեզերքն է, նրա պաշտամունքը՝ բարեգործությունը, նրա
ստեղծը — հրձիվները»:

Պարաբլիզմի հոյակապ պատկերներ կան Շեքսպիրի մոտ:
Համլետն ասում է Ռոզենկրանցին և Գիլդենշտեռնին.

«Ինչ հրաշակերտ է մարդը. որչափ անսահման են նրա բնույթականու-
թյունները. կազմիածքը և շարժումը որչափ բարեձև և
հիանալի, կաց ու նիստով կարձես մի հրեշտակ. խոհա-
կանությունը, կարձես մի աստված. աշխարհի գեղեցկու-
թյունը, կենդանիների կատարելատիպը. այդ բոլորով
հանդերձ՝ ի՞նչ է իմ աչքին հոգի աչք գերազույն զավաճ-
քը. մարդը չի հիացնում ինձ»:

Անափոքա (կրկնություն). — Պրիմներից մեկն է, որը
ուժեղացնում է ապամոբությունը բաների կամ ֆրագմենտների կրկ-
նության միջոցով: Այսպես Դանտեն ասում է.

«Ես չեմ ուզում լինել «պետական մարդկանց» ամբո-
խում, որոնք չգիտեն, որ թաղամուտներին դիմից պետք
է փնասել, որոնք չգիտեն, որ Ֆրանսիան Եվրոպայից ու-

չինչ չպիտի սպասի և պետք է հույսը դնի միայն սեփական դենքի վրա» :

Երբեմն անաֆորան ընդգրկում է նախադասությունների մի ամբողջ սխեմա, կրկնվելով միայն առաջին սկզբնական բառերի մեջ :

«Միայն նրան հաջողվեց, — ասում է Լենինը Սվեդլովի մասին, — իր մեջ միացնել պրոլետարական շարժման զեկափարների կազմի զարմանալի գիտնալը... միայն նրան հաջողվեց այնպիսի գրություն նվաճել, որ բաժական էր նրա մի բառը և առանց խորհրդակցությունների, առանց որևէ ձևական քվեարկությունների հարցը որոշվում էր մեկընդմիջ» :

Ռուսագիրքի մոտ Փրազների մի երկար շարք սկսվում է կրկնություններով .

«Թող նրանք բոլորը ձգտեն... Թող նրանց հիշատակը... Թող նրանք իրենց ինտերեսը կորզեն... Թող նրանք զարգարեն... Թող նրանք բոլորը սոնաթմբեն...» և այլն :

Երբեմն կրկնվում են նախադասության միայն միասնականացմանը : Հաճախ միևնույն միտքը կրկնվում է մոտ խմատ ունեցող բառերով : Դրանով հսկասրբ մեխի նման իր հիմնական միտքը մացնում է առդիտորիայի գլուխը : Այսպես, ակադեմիկ Օրբելին Անդրիդիկասյան ժողովուրդների միախառնում մի շարք նախադասություններ սկսում է «Թող»-ով .

«Նմ Թող ձեր կուրծքն ամուր լինի, ինչպես հայրենի լեռների ու կիրճերի ժայռերը : Թող թշնամու դեմ ձեր գրոհը իր ճանապարհին քնջի ու ոչնչացնի ամեն ինչ... Թող ձեր սրբնիքից գրոհը հասնի թշնամիների հետևից և քնջի, հաղմացրի անի նրանց բոլորին մինչև վերջինը» : «Պրավդայի» առաջնորդներում բազմիցս կարդում ենք այսպիսի անաֆորաներ .

«Թշնամուն ջախջախելու համար, դերմանա-Փաշխատական գավթիչների դեմ հաղթանակ տանելու համար... Թող գործուն լինի աշդ ատելությունը : Թող դա կյանքի կոչի՝ ճակատալիններին օգնություն ցույց տալու նոր լիարժեք էֆեկտիվ ձևեր... Ամբողջ ամենահարուստ արտենալը, ժարտական փորձի ամբողջ դանձարանք, անցյալի և հերոսական ներկայի ամբողջ տրագիկոն արխությունը

Հարկավոր է բարձր պահել, հասցնել մարտիկների, ամբողջ սովետական ժողովրդի դիտակցութեանը^{*)} :

Գրադպցիա. — Մի պրիմ է, երբ հետադուր իր միտքը կրկնելով շարունակ ուժեղացնող պատկերներով կամ հասկացողութեաններով, ավելի համոզիչ է դարձնում այն : Այսպես Լիւդ Զորջը 1915 թվին ՄԼԾ Բրիտանիայի ամխահատներին կոնֆերանսում արտասանած իր ճառում, զործադրում է միաժամանակ և՛ անաֆորա, և՛ դրադպցիա.

«Ես տեսել եմ ամխահատին աշխատելիս, և ոչ ոք նրանից լավ չի աշխատում : Ես տեսել եմ նրան իրրե քաղաքական գործիչ, և նրանից ավելի զգաստ ոչ ոք չկա : Ես լսել եմ թե ինչպես է նա երգել—ուչ ոք չի երգում ափերի դուրեկան, քան թե նա : Ես տեսել եմ նրան ֆուտբոլ խնայելիս և այն ժամանակ նա սարսափելի է : Ես տեսել եմ նրան գործադուլ անելիս... և այն ժամանակ դժգոհ է նրա հախից դուր... Այժմ կառավարութեանը կոչ է անում ամխահատներին, որպես բարեկամի,— որպես իր բարեկամի, ազգի բարեկամի, աշխարհի բոլոր երկրների սպասաւթյան բարեկամի :

Դանտոնը ժողովրդի սեռուցիան դարձրեցի ուժեղացումը միապետութեան դեմ աշույնի պրիմներով է ընդդոմում :

«ԶԼ՞ ուր ոչ մի դահ չի դիմանա ժողովրդական ալիքներին ճնշումին, ալիքներ, որ ծառա-ծառս են լինում մայրաքաղաքում աշտը, վաղը, միշտ» :

Մեր մամուլը հայրենական պատերազմի օրերին հաճախ է զործադրում դրադպցիաներ : Օրինակ գրադպցիայի մի նմուշ կարելի է համարել հետեւյալ պարբերութեանը.

«Անցած ամիսներին ընթացքում կարծիր Բանակը դիմադրեց զաղաղած թշնամուն, խափանեց նրա պլանները, հակահարձակում ավելց, ջախջախեց նրա շատ զիմիկյաններ, կոպրուսներ» :

Այստեղ զնալով միտքն ուժեղանում է :

Խրոնիկա (հեղինակը). — Պոեզիայի և հետադուրական արվեստի շափաղանց կարերու և անշտի լայն կերպով օգտագործվող պրիմ : Հետադուր մի բառ համակցելով մյուսին՝ միանգամայն հակառակ խմտաւ է առիւս բառին : Իրոնիայի մեջ հետադուր

^{*)} Բոլոր պարբերութեաններն էլ վերցրել ենք «Պրադգայի» տառջնորդողներից :

Հեղձական վերաբերմունք ունի դեպի բնութագրվող հարցը։ Այսպես, օրինակ, Կոխլաֆի առակներից մեկում աղջիկն հարցնում է Էջին։ «Րա՞նդ ես, խելո՞ք, թե՞նի գալիս։ Խելո՞ք բա՛նա աշտեղ իրո՞նիկ խմաստով է գործածված և ուղիղ հակառակ խմաստ ունի, աշխենն հիմար բա՛նի խմաստ։ Իրո՞նիսն, յո՞ւմա՛րը հետաքրքիրն ճառի գեղեցկություններից են։ Իրո՞նիան սուր զենք է, որ հետաքրքրություն է առլիս ծիծաղ ստաջացնել առաջխաղացի մեջ։ Խաղաղության անկեղծ ծիծաղը հետաքրքիր հաղթանակն է։ Իրո՞նիան յայնտե՛ն օգտադարձվում է Մարքսի, Լենինի, Ստալինի կողմից։ Այսպես, օրինակ, Մարքսը «Կապիտալում» հեղնում է սեռաչի՞նն անասաղեաներին, որոնք հայտարարում էին թե՛ սպրանքա-կապիտալիստական հասարակության մեջ չուկայում բանվորները կապիտալիստներն չափ ազատ են և հաժառաք։ Մարքսը հեղնելով այդ միտքը, «Կապիտալի» I հատարում առլիս է հետևյալ հստակավոր պատկերը․

«Այստեղ իշխում է միմիայն աղատությունը, հաժառաքությունը, սեփականությունն ու բենեֆար։ Աղատությունը։ Արտվհատե մի սպրանքի, օրինակ, աշխատույթի, դնորդն ու վաճառորդը վարվում են միմյանց հետ իրենց աղատ կամքով... Հաժառաքությունը։ Արտվհատե նրանք միմյանց հարաբերում են լուկ իբրե՛ն սպրանքատերեր և համարժեքը փոխանակում են համարժեքի հետ։ Սեփականությունը։ Արտվհատե ամեն մեկը անօրինում է իրեն պատկանածը միայն»։

Պարզ է, որ այստեղ Մարքսը հեղնում է աղատության ու հաժառաքության դադախարների սեռաչի՞ններ և ցույց է առլիս, որ չուկայից դուրս գալով իսկույն խրեում է, որ բանվորը վաճառելով յուր ուժը ձեռնարկատիրոջը, նրա ստրուկն է դառնում։ Մարքսը գրում է․

«Երբ մենք հրաժեշտ ենք առլիս հասարակ շրջանառության կամ ապրանքափոխանակության այս ոլորտին... ապա երևում է, որ մի փոքր արդեն սկսել են փոխվել մեր դործող անձերի ֆիզիոնոմիաները։ Նախկին դրամատերը մեծաբայ ընթանում է առջևից իբրե՛ն կապիտալիստ։ Նրա հետևից գնում է աշխատույթի տերն իբրե՛ն նրա բանվոր։ մեկը բարանչանակ կերպով ժպտում է և ալբիում գործի կոչելու ցանկությամբ, մյուսը խեղձացած քարշ է դալիս ոտը կախ զցելով, ինչպես մի մարդ, որը յուր սե-

փական կաշին է հանել չուկա և հիմա ուրիշ ոչինչ չունի սպասելիք, բացի մի բանից, որ այդ կաշին քերթելու են» :

Լենինը հակառակորդի խոսքերն իրոնիկ ձևով չափերանների մեջ է առնում, բացահայտելով նրանց ներքին դատարկութունը, կամ ավելացնում է դե (десть) բառը : Մարտնչելով Մի-խայգովսկու դեմ, Լենինը նրա այն կարծիքին, թե սոցիալիստի խնդիրն է ամեն տեղից վերցնել լավը և դեն ձգել վատը, Լենինն ասում է .

«Եվ իրոք, էլ խոսելու բան չի մնում . ամեն տեղից վերցնել լավը, և ամեն ինչ հոյակապ է» :

Դիալոգ .— Հոեաորը գրույցի ձևով ասեա դիմելով անտեսա-նելի հակառակորդին, կամ իր համակրողին, կամ ինքն իր հետ, դնում է հարցեր և պատասխանում : Դիալոգի գեղեցիկ նմուշներ դանում ենք Ցիցերոնի մոտ : Դիալոգ պիտմն օգտագործում են բոլոր հեատորները :

Դրամատիզացիա .— Հեատորն իր խոսքն ընդհատում է, դի-մելով յսողներին մի շարք հարցերով ու ստիպելով նրանց մտա-ծել, հետևութուններ անել և պատասխաններ տալ : Հաճախ հեատորն իր խոսքի մեջ մտցնում է էպիդոդ, գործողութուն, հաղորդելով խոսքին շարժողութուն : Այսպես, Գանտսնն ասում է .

«Թող ձեր կամիտարները անհապաղ ճանապարհ ընկնեն հենց այս դիշեր, թող նրանք ասեն այդ ստոր դասակար-դին, թող ասեն հարուստներին . ձեր հարստութունները պետք է դնան հայրենիքի օգտին, ինչպես դնում է մեր աշխատանքը . ժողովուրդը միայն արշուն ունի—նա ծախ-սում է ալդ, իսկ դուք, ադահ վախճումենը, դոհարերե-ցեք ձեր հարստութունները» :

Մի նմուշ Լենինից :

«Մենք պետք է ասենք . Յանկանում եք դուք գեղի հետ դնալ, ռեստավրացիայի ենթարկել մասնավոր սեփա-կանութունը և ազատ առևտուրն ամբողջովին, —այն մա-մանակ նշանակում է դյուրիւ կալիաճատերերի և կապի-տալիստների իշխանութան տաե անխուսափելիորեն և ան-պայմանորեն» :

Բազմապան են և բազմաթիւ հետադարձան ոճի պրիմիւներ: Հայտնի հետադարձները հաճախ շատ պրիմիւներ զործադրում են միեւնոյն ելույթի մէջ: Այսպէս՝ Կատարինայի դեմ Յիցերոնի հռչակաւոր ճառերում և՛ ճարտասանական հարց կա, և՛ անտիթէզ, և՛ բացականչութիւն, և՛ անաֆորա, գրադացիա, իրոնիա ու այլ ֆիգուրաներ: Մեր ազգայնագիրը պէտք է տիրապետի դրանց, օգտագործի: Անհրաժեշտ է իմանալ գեղարվեստական գրականութեան անմահ տիպերը, դիտենալ միֆոլոգիան, առակները, խմբայն մեր ժողովուրդների արագիցիաները, ֆոլկլորը և օգտագործել այդ բոլոր ձևերը:

Համաշխարհային գրականութիւնը տալի է բազմաթիւ տիպեր, որոնք օգնում են մեզ ցայտուն կերպով արտահայտելու մեր մտքերը, դիպուկ դարձնելու մեր ազգայնական, մերկացնելու ֆաշիստ ամբաղակների սուտը, կեղծիքը, պատմութեան ֆալսիֆիկացիան: Այսպէս, օրինակ, հակաֆաշիստական գրող Լիոն Ֆելյաուվանդերն իր «Օպինհայմի բնասնիքը» վեպում սրտկերպով կերպով մերկացնում է ֆաշիստների կեղծիքը:

«Սուա էին նրանց խոսքերը, և սուա՝ նրանց լուծութիւնը: Ստով նրանք վեր էին կենում, ստով նրանք պատկում էին: Նրանց ամբողջ կարգը սուա էր, սուա էին նրանց օրենքները, սուա էին նրանց դատավճիռները, սուա էր նրանց գեթմաներնը, դիտութիւնը, իրաւունքը, հաժաոր, սուա էր նրանց նացիոնալիզմը և «սոցիալիզմը»: Սուա էր նրանց մորալն ու սերը: Ամեն ինչ սուա էր: Եւ մի բան միայն ճիշտ էր — նրանց մարդատացութիւնը»:

Համերոտի, Սերվանտեսի, Դանտեի, Շեքսպիրի, Բայրոնի, Մոլիերի, Գյոթեի, Գրիբոյեդովի, Պուշկինի, Դոստոյեւսկու, Շէկզբինի, Տոլստոյի, Գոգոլի, Չեխովի, Գորկու, Մաշակոմսկու կերտած տիպերը հնարաւորութիւն են տալիս մեզ արտահայտել ու դունել, դիպուկ և հարվածող դարձնել մեր ազգայնական: Հայտնի է, թե ինչպէս դիպուկ են օգտագործում Լենինը և Մոսկովնը ուսու գրականութեան տիպերը, միֆոլոգիայի օբրադները (հիշենք Անթէյի միֆի օգտագործումը ընկեր Մոսկովին կողմից): Ունտեր-Պրիշիբեյնով, փուսլյարով մալա, պոմպադուրներ, մանիլովշչինա, մեր վարդշիլովները (մախիտաների դեմ), Լումոնսով—Մարտինով («էկոնոմիստների» դեմ)— այս

բայերը վերցված են ուսու գրականությունից: Լենինն ու Ստալինն օգտագործում են Կոլբովի առակները և այլն: Անհրաժեշտ է հիշել ժխտն, որ այդ բայեր օգտագործողները և տիպերը պետք է օգտագործվեն չափափար, տեղին և ժամանակին: Չափազանցությունը կարող է դժվարացնել սպիտառարի հիմնական մաքերի ըմբռնումը:

Մեր ապիտառորք և/սրտայտանդիտար ժողովրդական սակզ-ծաղործություններում, առածներում, առակներում, առատեղ-ներքի մեջ, պատմական էքսկուրսիներում կարող է դանել զեղեցիկ և օպորտունի խոսքի ամենահայտնի միջոցներ: Մեր հեռառորք պետք է լայնորեն դործադրի կարճ, զխոյուկ հեղափոխություն-ներ—ափորիզմներ, ժողովրդական առածներ, սրտեղով այնքան հարուստ են Լենինի, Ստալինի, Կլբովի, Կայնինի, Լխովինովի Էրոշինինն ու Էրկերը: Բերենք մի քանի ափորիզմներ և առածներ. «Գայլը գտաւ մորթով», «ագոսով սիրամարդի փետուրներով», «ոչ ձուկ է, ոչ միս», «գերմանական սպան կորին է ոչխարի առջ և ոչխար՝ կորինի առջ», «չկա չարիք առանց քա-րիքի», «խոսելն արծաթ է, լռելը՝ ոսկի»: Ահա մի շարք այլ օրինակներ. «պահպանիր հայրենիքդ աչքի լույսի պես», «հայ-րենի հողում մեղիր, քայց մի քողիր», «մարդն առանց հայ-րենիքի—տոխակ է առանց երգի», «ավելի լավ է պատվով մա-իր, քան անարգ կյանք», «ով մեզ մոտ որով զա—նա սրից էլ կկործանվի» (Եթվակի), «մի վախենա՛ մահվանից, վախեցե՛ք պարտությունից, որովհետեւ դա և՛ մահ է քերում, և՛ անարգու-թյուն» (Գ. Գոնկով), «հայրենի ծուխն ափելի լավ է, քան օտարության կրակը», «գեղ կանգնի—գերան կկոտրի», «ուսուր սրի ետ կտառակ չի անում», «խիզախությունը հաղթանակի կենն է», «ավելի լավ է մարդու աչքը դուրս գա, քան անունը» (վախկոտի դեմ), «ինչ որ չպիտի իմանա քշումարդ, այն մի առա՛նա նա քարիկամիդ», «ոչ միշտ առա՛ այն, ինչ գիտես, քայց միշտ գիտիր այն, ինչ առա՛ ես», «երե քշումարն անճանառուր չի լինում նրան ոչնչացնում են» (Մ. Գոբկի). «գեղեցիկ մահն ազնվացնում է ամբողջ կյանք», «երե երկու խելով մարդ եմ խոսում, ապա կվերջացնեն չավարտված գործը: Երե խոսեն երկու հիմարներ, ապա կփչացնեն արդեն ավարտվածը», «ծախց վախեցողը կորեկ չի ցանի», «գայլից վախեցողը անառա՛ չի գնա» և այլն և այլն:

Լենինն ու Ստալինը սակզծաղործել են բազմաթիվ ափո-

բիղմներ, օրինակ. «մենք պետք է երկար պաշտպանենք մեզ և կայաշտպանենք», «հաղթանակն ինքնըստինքյան չի զգալիս, այն պետք է նվանել», «մասսաները սուր պայքարում ամենից շատ բան սովորեցին», «մեր զորքն արդար է, հաղթանակը մերը կլինի», «մա'հ զերմանական օկուպանտներին»:

Էսպ հետոյն իր ճառի մեջ մերթնդմերթ մտցնում է ստակներ, կարճ հեքիաթներ, խմաստուն անեկդոտներ, ժողովրդական սրամտութիւններ և այլն:

Մովսէսական ժողովուրդներին հայրենական մեծ պատերազմն անասման հարուստ մատերիալ է տալիս բոլշևիկ հեռորի համար: Անհրաժեշտ է արդ ամբողջն օգտագործել մեր հայրենիքի սխերիմ թշնամու՝ հիտլերյան Գերմանիայի դեմ: Այդ բոլոր մատերիալները առաջխաղացին հաղորդելիս սակայն պետք է միշտ հիշել «Գրափոյակ» հետեյալ կարևոր խոսքերը.

«Սակայն նույնիսկ ամենահետաքրքիր մատերիալի ստակ բնիկեցոյմբ կարելի է գերածել միտղաղաց և կադրաննի բնիկեցոյնության, եթե մոռացության տանք կենդանի խոսքը, եթե չօգտագործենք ժողովրդական խոսքի ամբողջ հարստութիւնը, նրա պատկերամորութիւնը, խորակա-տերիստիկաների դիպուկութիւնը, սատրիքիական կատա-կը: Միայն այն սպիտատուրը և քաղցեկը կարող է ճանա-պարհ հարթել դեպի մարտիկի հողին, ով ժողովուրդից կընդօրինակի դիպուկ, արտահայտիչ, գունեղ լեզվի ար-վեստը»:

Ի ՆԶՊԻՍԻՆ ՊԵՏՔ Է ԼԻՆԻ ԱԳԻՏԱՏՈՐԻ ԼԵԶՈՒՆ

«Խոսքով մտեր մարդկանց սրտերը» — այսպես է որոշել բանաստեղծի խնդիրը մեծ Պուշկինը։ Այս վեհ մարտակոչը պետք է համցեալդ ել և մեր ազխատարներին, որոնք կոչված են վառելու մարդկանց սրտերը բոլշևիկյան ճշմարտության հրաշունչ խոսքով։ Ազխատարի աշխատանքը պահանջում է ողելնչում, ստեղծագործական հնարամտություն, բարձր վարպետություն։ Մասնաւորապես խոսքի մրա, ձեւի մրա կատարվող աշխատանքը խկական ստեղծագործական աշխատանք է և ազխատարից յեղուն խանայու հետ միասին պահանջում է իղեական մեծ նպատակաւարացություն։ Խոսքն ինքնանպատակ չէ, խոսքը մասաներին պատկարակող, հանուն որոշ պագաւարներին պայքարելու մարիղիղացիայի ենթարկող զենք է։

Մենք խոսքին հիանալիորեն տիրապետող բաղական շատ ազխատարներ ունենք։ Ոչ միայն ունկնդիրներին միտքը, այլև զգացումն է տողորվում, այրվում ազխատարներին՝ բոլշևիկյան ճշմարտության այլ բացաշունչ մունետիկներին ճառելից։

Քո հասու խոսքը, ազխատար մարտիկ,
Սրահի մի ծայրից մյուսը անցավ,
Ժողովրդի մեջ զղերդ է նա հանում,
Քաղցր երգի նման սրտին է հասնում։
Նման է նա քո մարտական զենքին -
Եվ օղնում է լեզ, ո՛վ մարտիկ, կոլին։
Այդ խոսքն ունակ է վառել սմենին՝
Խոսքն այդ Լենինի, ճառն Ստալինի։

Այսպես է Ա. Տվարդովսկին բնորոշում ազխացիային ևս պատգամած ճշմարտացի ու կրքոտ խոսքի ուժը։ Եվ իրոք, որ ազխատարի խոսքը պայքարի մի ահեղ զենք է։

Բայց արդյո՞ք բոլոր ազխատարներն են կատարելապես տիրա

բաղեւորում ալլ ղենքին : Ոչ : Հաճախ աղետատորները լեզուն աղ-
քատ է, խոսքը՝ պարզությունից, պատկերավորությունից
զուրկ, հաճախ էլ մեղանշում է դժադխտական թերություննե-
րով : Ընդլայնելով իրենց դադափարական-բաղաբական տեսա-
դաշտը՝ աղետատորները սկսած է անխոնջ կերպով դարգացնեն ու
հարստացնեն իրենց լեզուն :

ՀԱՆՈՒՆ ՄԱՔՈՒՐ ԵՎ ՃԻՇՏ ԼԵԶՎԻ

Սքանչելի, պատկերավոր լեզու կերտող Ի. Ս. Տուրգենևը
կրիտասարգ գրականադեաներին ուղղած իր կտակում գրել է .

«... Պահպանեցեք մեր լեզուն, մեր հիստօքանջ ուսու լեզուն,
այդ դանձր, այդ հարստությունը, որ հանձնել են մեզ մեր նա-
խորդները, որոնց մեջ փայլում է Պուշկինը :— Հարգանքով վե-
րաբերվեցեք այդ հոյս ղենքին . հմուտ մարդկանց ձեռքին նա
ընդունակ է հրաշքնե՛ր գործել» :

Այս առիթը գրելու օրվանից շատ տասնամյակներ են ան-
ցել, բայց դրանք մինչև այսօր էլ չեն կորցրել իրենց ակառույ
նշանակությունը :

Ռուս լեզվի մաքրության համար կոչվում էր Վլադիմիր Իլյիչ
Լենինը : «Ռուսաց լեզվի դաման համար» վերնադիրը կրող զի-
տղության մեջ, որ ունի «Աղատ պահի խորհրդածություններ,
այսինքն ժողովում ճառեր լսելիս» բնորոշ ենթալերնագիրը,
Լենինը կոչ է արել աղետատորներին ու սրբոպաշտներին
խոսել ժողովրդին մատչելի լեզվով, մնալականապես դեն զցելով
օտար տերմինների և անմիտ բառերի ծանր հրետանին :

«Մենք փշաջնում ենք ուսաց լեզուն : Օտար բառերը դործ
ենք ամուս առանց կարիքի : Սխալ ենք դործ ամուս գրանք : Ին-
չո՞ւ տակ «դեկֆեկտներ», երբ կարելի է տակ պակասություններ
կամ թերություններ, կամ թե բացեր» :

Լենինյան ավանդն իր ամբողջ խորը նշանակությամբ շատ
աղետատորներ գեւ չեն բմբռնել : Նրանք բաղական հոգատարու-
թյամբ չեն վերաբերվում բառին :

«Այդ հարցը սկսած է համաճառնցնել և, իհարկե կառակ-
ցել», — հեղնում է Մալակովսկին նրանց, ովքեր սառը, դրա-
սենյակային «ելից» և «մախց»-ի անհոյել լեզուն դերագատում են
կենդանի լեզվից :

«Ներք ասում են «գեկանմբեր», ապա ավելացնում են ամիս
քառը, կարծես թե գեկանմբերը կարող է լինել ոչ թե ամիս,

այլ ազատի: Կամ թե՛ «մի ամբողջ շարք հեռադրներ», կարծես թե կես շարք էլ է լինում»: Այս տողերի հեղինակ Մ. Ս. Օլմենսկին քննադատել է մեր մե քանի թերթերի լեզուն: Բայց նրա արդարացի դիտարկւթյունները կարող են վերաբերվել և մեր շատ ազխատորների լեզվին:

Մեր լեզուն չեն դարձարում և այնպիսի անտաշ բառեր, ինչպես «проработка», «недодача», «недопонимание», «на сегодняшний день», «в общем и целом», «в части данного вопроса», «на все сто процентов»: Սրանց պետք է ավերացնել մի շարք կոչման բառեր, որ դարձ ենք ամում հոսի սովորութամբ («значит», «так сказать», «видите ли», «понимаете ли» և այլն, և այլն):

Ս. Մ. Կիրովն լիք հասերից թեկում բերում է հեռադրի անմիա ստեղծարարութայն մե շնուշ, մի հեռադր, որ արտահայտում էր հոսում ու փրուն լեզվով.

«Ես չեմ եմ, թե ինչպես պարտաւայի մի շրջումի քարտուղար այսպիսի հաս էր ասում. «Երեւելով ընդհանուր դրութայնից, ընտանի պայմանների կարակցութամբ, հիմնական օգակը մեզ մոտ պետք է խորձերի գեղումը լինի...»:

Մե՛ծ բան է պարզութայնը: Բայց պարզը և դեհճիկը նույն բաները չեն: Այնպիսի պարզութայն կա, որ գոյութայնից էլ վատ է» — ասում է ժողովրդական ասածը: Դժբախտաբար շատերը պարզութայն պահանջը հանդեցնում են կոպտացման, դեհճիկ ակոխոցի: Այդպիսի մարդիկ խիտ հիշեցնում են Մալեշկինի «Խուլ անկյունի մարդիկ» վեպի հերոսին:

«Տրակտոր ասածդ մեր լեզվով նշանակում է «քարչակ», — աղպիս սկանց նա դարձ: Ա՛յ, ուրեմն, միշէն ուր են ճխովել մարդիկ, միշէն ինչպիսի՛ դարհուրիկ մեխանիկայի: — Նա ասւջին անդամն էր դառ տալիս և որպես քաղաքի բնակիչ՝ հախանաբար կարծում էր, որ աղպիսի ունկնդիրներին պետք է ավելի դեղջկական, հյութաւի բառերով սովորեցնել»:

Ավելի վատ բան է ստացվում, երբ ազխատորը հարմարվելով առանձին ունկնդիրների կուլտուրական հետամնացութայնը՝ համեմում է իր հոսը կոպիտ, դեհճիկ բառիկներով: Մաքսիմ Գորկին ամենայն խառութամբ դատապարտում էր լեզվական նման պոչականութայնը: Նա կովում էր պարզ, հասակ, պատկերավոր, միջկոնններին մատչելի, իրոք ժողովրդական լեզվի համար: «Մաքրութայն համար, իմաստի ճշգրտութայն հա-

մար, լեզվի սրութեան համար մղված պայքարը՝ պայքար է կուրտուրայի դեմքի համար: Արքան ավելի սուր է ուղղ. դեմքը, որքան ավելի ճիշտ է ուղղված՝ այնքան ավելի հաղթական է»^{*)}:

ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՖԻԱԶՆԵՐՈՎ ՄԻ ԽՈՍԵՐ

Շատ ազխատուրների հասերի լուրջ արտաք պատրաստի Ֆրադների և ունկնդիրները ոչ սրտին, ոչ մաքին ոչինչ չատուղ ապակա կոչված ընդհանուր տեղերի աստատություն է: «Իսկ գիտե՞ք, թե ինչ է նշանակում խոսել պատրաստի Ֆրադներով», — հարցնում է Մ. Ի. Կայինինը և անմիջապես պատասխանում: «Այդ նշանակում է, որ ձեր միտքը չի աշխատում», այլ միայն լեզուն է աշխատում»:

Պատրաստի Ֆրադների մարմաձր միշտ չէ, որ բղխում է լեզուիցնի աղքատ կամ սահմանափակ լինելուց: Եթե ազխատուրներն ավելի շատ ելնին կենդանի իրականությունից, վրեժներն օրինակներին՝ ապա իրենց ելույթները կհարողանային՝ լեզվի տեսակետից ավելի հարուստ ու արտահայտիչ դարձնել: Կանհեղատանար լեզվի կաշկանդվածությունը, դրասեյակացությունը, խեղճությունը: Խոսքը կհնչեր պարզ ու համոզիչ:

Մե դորժարանում մեզ վիճակից լսել ազխատուրի պուլյցը մի հրատապ քաղաքական թեմայի մասին: Տանհինդ բույն տեսող դրուլյցը լի էր պատրաստի, թեթիկից վերցված Ֆրադներով: աշխույժ, հուզիչ դրուլյց չառացիկց. գգացվում էր, որ ունկնդիրները բավարարված չեն: Իսկ աղպեա եղամ այն պատահաով, որ ազխատուրը նեղություն չկրեց պուլյցի համար ընտրելու վառ, կենդանի փաստեր, որոնք տողորեն աուղխուրիան:

Մեր առջևն է Բ. Գորբատովի պատմվածքը, որ դրված է «Լամակներ ընկերոջ»-ի ձևով: Այդ պատմվածքը թե՛ իսմանդակութամբ, թե՛ ձևով միօրինակ է, թե ինչպես, պետք է քաղապարանը անել ապագայի խոսքով:

Մրամաար սողայ «այն ավելի» եկած մի մարդ. դերմանացիներից էր նա փախել: Սողաց ուսած սաներով, պատաստված, արյունատ արմանկներով: Մերոնց տեսնելով՝ չհարողացով դադել իրեն և լաց եղամ:

*) М. Горький. „О литературе“, 1937, стр. 147.

«Մենք ալիքնք նրան մեր հացը, մեր խորանարդը՝ մեր ծխախոտը: Եվ երբ ալդ մարդը կշտացաւ ու հանդատացաւ, պատմեց զերմանացիներէ մասին՝ բռնութիւններէ, խռատանդումներէ, կողոպտումներէ մասին: Եվ արշալոյս ետալ սկսեց նրան լսող մարտիկներէ մեջ, և սիրան սկսեց թեժ բարախել:

Իսկ ես նալում էի ալդ մարդու կոնակին: Միայն կոնակին: Նալում էի անխարթ: Այդ կոնակն ամեն մի պատմութեան քիչ ալիքն էր:

Ընդամենը մեկուկես ամիս էր ալդ մարդն սպրեկ զերմանացիներէ իշխանութեան տակ, և նրա մեջքը կուացել էր: Կարծես նրա արնայունը ջարդել էին: Կարծես մեկուկես ամիս շարունակ ման էր եկել խոնարհելով, ծովելով, հարված սպասելուց ամբողջ մեջքով ցնցվելով: Դա զերութեան մեջ եղած մարդու կրօնակ էր: Դա սարուկի կոնակ էր:

— Ուղղվի՛ր, — ուզում էի դուալ: — Է՛յ, բա՛ց արա ուսերըդ, բնկե՛ր, հարազատներիդ հետ ես դու:

Ահա թե ինչպես տեսա ես՝ ստալեկալույն հասակութեամբ տեսա, թե ինչ է ինձ բերում զերմանացին — կյանք ջարդված, կուացած մեջքով:

Սարուկ մարդու կուացած մեջք — ահա մի մանրամասնութեան, որ զիտողունակ գրողի աչքին է գտնվել: Եվ այս մանրամասնութեանը խորապես դրոշմվում է մեր սրբում, ստիպում է շատ բաների մասին մտածել:

Ազխատորները պետք է ելնեն կոնկրետ օրինակներից: Դա կօղնի ընդհանուր լեզու դանելու ասելիտարիայի հետ: Կանհետանա լեզվական անդրութեանը: Պատրաստի Փրադների և մերի կրէքի փոխարեն երեան կզան սովետական մարդու դայրույթն ու ցատումը հրահրող խելական անվեհեր խոտերը:

ՀՍՍՀՄԻԹՅՈՒՆԸ, ՊԱՐԶՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՍԵՂՄՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԼԱՎ, ՈՃԻ ՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԵՆ

«Ես ոչ մի բան այնպես չէի ցանկանա, ոչ մի բանի մասին այնքան շատ չէի երազի, որքան բանվորների համար գրելու հնարավորութեան մասին»^{*)} — ասում է Վլադիմիր Իլյիչն իր նամակներից մեկում:

*) Ленин. Соч. т. XXVIII, стр. 17.

Լենինյով դռնհարացման, կոպտացման, «սփոխել» թշնամի՝ Լենինը ձգտում էր շարադրել պարզ, միջոցներին հասկանալի ձևով: Եբբ Լենինն արտառահամեստ դրում էր «Գյուղական շափորության» իր բրտշուրը, — ապա նա բաղմիջս լինում էր այն, նստեղման տալիս ուսն էմիգրանտ բանվորներին, ուղղում շարվածքի վրա և շահագործող ախարն ժամանակ, մինչև որ համոզվեց, որ բրտշուրը դրված է խոք պարզ, հստակ, պատկերավոր լեզվով: Այդ բրտշուրի պարզությունը հանձարեղ պարզություն է: Լենինին հարկավոր է բացատրել, թե ի՞նչ է «պրոլետարը», և նա դրում է.

«Այնպիսի բանվորները, որոնք ոչ հող ունեն, ոչ արհեստանոց, որոնք ոչ կյանքում վարձով աշխատում են օտար մարդկանց մոտ, — աղքատի բանվորներին ամբողջ Միջրուսյան տնվանում են պրոլետարները»):

Գյուղացիության համար դրված Լենինի այդ բրտշուրը բազմաթիվ ժողովրդական արտահայտություններ, առանձնոր ուստացվածքներ է պարունակում:

«Այդպես էլ ապրում է միջակ գյուղացին — ոչ ձուկ է, ոչ թռչուն: Ոչ կարողանում է խելական, ճամարիտ տնտեսապես լինել, ոչ էլ բանվոր»):

Արհամարհանքը հասմարանության և կեղծ «գեղեցկության» նկատմամբ — բնորոշ է Լենինի բոլոր ելույթներին: Շատ հաճախ է նա խորագանել կեղծ-գիտնական խղճարանությունը, անմիտ վերածությունը:

«Դա «սոսկալի գիտնականություն» է հնչում, բայց իրականում ամենազատարկ թաախաղություն է», — դրում է Լենինը Ստրուվինի մասին՝ «Սոցիալիզմի և ոմի ոչնչացում» հոդվածում: Մի խնդրված ցիտատի առթիվ Լենինը նկատում է. «Լեզուն ախպես է խճճված, ինչպես այն թևեր կծելը, որի հետ փրփրկը վաղուց խաղ է արել»:

Լենինյան ոճի առանձնահատկությունները դիպուկ կերպով բնութագրել է ընկեր Ստարինը հետևյալ խոսքերում.

«Համոզման արտահայտ ուժը, փառաբանման պարզությունն ու հասակությունը, կարճ ու ամենքին հասկանալի ֆրազերը, ցուցադրվելու բացակայությունը, տրամորություն գործելու

*) Ленин. Соч. т. V. стр. 270.

**) Նույն տեղում էջ 284:

Նպաստակ ունեցող գլխադատու ժեռակերի ու էֆեկտափոր Ֆրայ-
նեքի բացակայութեանը, — այս ամենը նպաստափոր կերպով
տարբերում էր Լենինի ճառերը սովորական «պատրամենալին»
հանտարներէի ճառերէց» :

Նույնը վերաբերում է և բնկեր Ստալինի ճառերին : Զինջ,
մաքար լեզուն, բայրձեւութեանը, վեհ պարզութեանը, հիանա-
լի պատկերաւորութեանը, բարձր սկզբունքայնութեանը և գա-
ղափարայնութեանը բնորոշում է նրա էլաւլիքներէի ոճը :

Ընկեր Ստալինն ուրեղևս է խոսում, որ բառերի տեղը նեղ-
փափ լինի, իսկ մաքերի տեղը՝ լալն : «Հապա փորձեցե՛ք, —
ստում է Ս. Ի. Կալինինը, — ամէլի կարճ շարադրել Ստալինի
ստամ որեւէ միաբը» :

Լենինից ու Ստալինից աղխատարները սովորում են բոլշև-
փեկյան աղխադատուի վարպետութեան, լեզվի հստակութեան,
սեղմութեան ու պարզութեան : Այդ պարզութեանը չի ժխտում
ոչ լեզվի հարստութեանը, ոչ էլ մանաւանդ պատկերաւորու-
թեանը : Նա ամենից ստամ հիմնում է միջոցներէի բմբնմանը
մատչելի բառերի հմտւո բնորոշեան վրա :

Ճշգրիտ ու ուղիղ բառադարձածումը պահանջում է դրադի-
տութեան ու քաղաքական արտադատութեան բարձր մտկարգակ :
Պետք է չ ա զ ի մ ա ն ա ս ա յ ն, ի ն չ ի մ ա ս ն խոսում
ես : Պետք է կարողանալ պարզ ու հստակ մ ա ս ծ ե յ » :

«Բնչբան դրոպն իր միաբը պարզ պատկերացնի՝

Այնքան նուրբ ու հստակ էր այն կարտահայտի :

Շարադրելը գծիմար չէ խոր բմբնումին,

Բառերն այնժամ մի միտակք, նրանք ինքնին կհոսին» :

(Բուպո)

Նույն բանն է տում իր նամակներում և Ֆրանսիացի հայանի
գրող Գ. Ֆլորերը : «Բնչբան արմեշեցի է միաբը, այնքան հնչեղ
է Ֆրայքը, մտամհ եղիք : Մաքի որոշութեանը ստամ է բերում, —
և ինքնին է՝ — խաաքի որոշութեան : Եթէ ճշգրտորեն դիտեք, թե
ինչ էք ուզում տանք՝ լալ էլ կատեք» : Այս ճշմարտութեանը կի-
րառելի է ոչ միայն արիւնտի երկերի համար, որ նկատի է ու-
նեցե՛ք մեծ գրողը, գա ամբողջովին կիրառելի է նաեւ բանավոր
խաաքի համար :

ՎԱՌ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ Ի ՍՊԱՍ ԱԳԻՏԱՅԻԱՅԻՆ

Ընդունվում է կարճել, որ պատկերաւորութեանը բանա-
ասեղծներէի ու գրողներէի «մենաշնորհն» է : Այդ խորապէս մուր-

բություն է: Պատկերաւորություն կա հաճախ գիտական, փոքր-
տափալական ու քաղաքական բովանդակություն ունեցող երկե-
րում: Գերցենի, Բեյլինսկու, Դոբրոլյուբովի հրապարակախոս-
ւթյունը լեցուն է հարուստ պատկերաւորության օրինակներով:
Դա իսկական զ և զ ս ր զ և ս ա կ ա ն հրապարակախո-
սություն է:

Գեղարվեստականության պաթոսով են համակրված Մարքսի
երկերը: Նրա շանթոզ էսթետիկները, շողջազուն պատկերները,
շարադրության գրառաքողացիայի պրիմները, ոճի հասակու-
թյունն ու ձևակերպումներն հզկամտությունը, խոր տեմպերա-
մենաաշխույթյունը և հոյս պաթոսը — Մարքսի ոճի առ բոլոր
առանձնահատկություններն աճեղ են նրա ողջ էությունը կյանած
կրքառ ու անհաշտ ուղղության պաշարի հոյե վրա:

Լենինի և Ստալինի աշխատությունների էջերը հաճախ հա-
զեցած են պատկերաւորությամբ, որը շարադրությանը տալիս
է աշխուժություն և արտահայտչություն: Ուժ հայտնի չէ՞ թե
ինչպիսի փարպետությամբ են օգտագործում Լենինն ու Ստալինը
կյանիկ գրականության օրբայները, Կոխովի, Շչեգրինի, Գոգո-
լի, Չեխովի երկերը: Բնութագրելով բուժութեան հասարա-
կության դաշի օրենքները, կապիտալիզմի օրոք աշխատավորնե-
րին պիշատիչ կերպով շահագործելու մեթոդները՝ Լենինը հեն-
վում է Կոխովի՝ «Ասյուժը որս անելիս» հայտնի առակի վրա:

«Արտածած յա աշխատանքի մասին եղած ալլ բոլոր կանոն-
ները միասին վերցրած՝ զսրմանայի կերպով հիշեցնում են
հաջանի սուակը, թե ինչպե՞ս առյուծը «համաարտալես» բաժա-
նում էր օրս իր օրսնկերների միջև — առաջին մասը նա իրեն
է վերցնում իրավունքով. երկրորդ մասը նրա համար, որ ինքը
դադանների արքան է. երրորդ մասը նրա համար, որ ամենից
ուժեղն է. իսկ չորրորդին ով թափ պարզի՝ անպից չի վեր կենա
կենդանի»^{*)}:

Լենինն ու Ստալինը չեն տահմանավանդում մեծ կրասիկների
երկերից վերջում օրինակներն ու պատկերներն օգտագործելով:
Գեղարվեստականությունը նրանց ոճին հատուկ է իրի օրգանա-
կան, ներքին օրինաչափ սկզբունք. ծախսուն համեմատություն-
ները, մետաֆորները, էսթետիկները ի սպաս են գրվում բոլշե-
վիզմին:

*) Ленин. Соч. т. II. стр. 163.

Ըստ ոճի ընկեր Ստալինի ճառերը լինելով պարզ ու կոտ՝ աչքի են ընկնում բարձր պատկերախորությամբ: Դրանց մեջ մենք պատահում ենք հետաքրքիր համեմատությունների, փաստաֆորների, զեպուկ, տեպիկ ստալինյան էպիտետների: Ստալինը Լենինին անվանում է մեր պարտիայի «լեննային արժիք», և սա բավական է, որ մենք զգանք Լենինի մեծությունը, նրա մտքի բարձր թռիչքը: Ստալինի մոտ մենք գտնում ենք ծավալուն համեմատություններ ու կոնկրետություններ կենսական հիմնային օրինակներ, որոնք ցայտուն կերպով լուսարանում են նրա մի շարք դրույթները: Հիշենք 1929 թվին ասած Ստալինի խոսքերը.

«Տեսե՛լ եք դուք ձկնորսներին փոթորիկից առաջ, երբեքիս պես մեծ գետի վրա: Ես հաճախ եմ տեսել նրանց: Լինում է, որ ձկնորսների մի խումբը լանկված փոթորկի հանդեպ մոբիլիզացիայի է ենթարկում իր բոլոր ուժերը, ոգևորում է իր մարդկանց և համարձակորեն նախապես վարում է փոթորիկին ընդառաջ. «Պի՛նգ կացե՛ք, աղե՛ք, զեկե՛ն ամուր պահե՛ք, ձկն՛ք ալիքները, մե՛ր բանը կաջողվե՛»: Բայց լինում են և ուրիշ տեսակի ձկնորսներ, որոնք փոթորկի հասն ատնելով՝ ընկճվում են, սկսում նոյնիսկ և բարոյալքում են հենց իրենց սեփական շարքերը: Այ՛նքից փրձանք, փոթորիկը վրա է ապիտ, պահե՛ք, աղե՛ք, նախապես հաստակին, փակե՛ք աչքներդ, դուցե մի կերպ քչի տիրե՛:»

Համարձակության, քաջության, բոլոր և՛ ամեն տեսակ խոչընդոտներ արիաբար հաղթահարելու կոչանող այս խոսքերը մեր պոլիտաներում հատուկ նշանակություն ու սրություն են ստանում:

«Յրաոնները ճանապարհը երկար է, օրինակները ճանապարհը կարճ», — ասել է հին հույնական փիլիսոփա Սենեկան: Բողոքիկյան ապիստացիայի վարպետները միշտ հեռում են այս խճառուն պատվերներին: Վառ պատկերներն ու օրինակները ուղեկցում են նրանց աշխատանքին, օգնում են այս կամ այն դրույթի բացատրելու մասաներին:

Եմ. Յարուսլավսկին «Ռոբհուրդներ ապիստորներին» հոդվածում պատմում է, թե ինչպես Մ. Ի. Կալինինը համարում է պարզ կերպով բացատրում էր մասաներին բարդ ու խոր հարցերը: Կալինինին ուղարկված «Թունայից» երկրորդն ասում էր. «... Իսկ սոփիստական իշխանության համար ո՞վ է

ավելի արժեքավոր՝ բանվորը, թե գյուղացին։ Պատասխանելով
երկուսիցն՝ ընկ. Կալենինն ասաց.

«Իսկ ի՞նչն է մարդու համար ավելի թանկ՝ աջ ո՞ւր, թե
ձախը։ Ես ասում եմ, որ մեր սեռուցիայում ասել, թե բանվորն
ավելի թանկ է, իսկ գյուղացին էման, դա նույնն է, որ հարես
սեռուցիայի, ինչպես որ մարդու, ձախ համ աջ ուրը»։

Կալենինի խոսքերը ծածկվեցին բուռն ծափահարություննե-
րով։ Պարզ ու համարելի ձևով շարադրված աչք. պատասխանը
խորապես ու համարյալ իմանում—վստահանակի նահանգի գյուղա-
ցիներին նահանգային անսպարտիական կոնֆերանս եկածներին (դա
տեղի է ունեցել պարտիայի XII համադումարի նախօրյակին)։

Քաղաքական ճառի պատկերափորությունը կոնկրետ ու շո-
շափելի մասնադուրբան ձևն է։ Որքան շատ պատկերավոր լինի
ճառը՝ այնքան ավելի կգրավի ունեկողիքներին։

Մասնավոր ազխատուրներն իրենց ճառերը համեմատ են
վառ պատկերափորությամբ. դրանց մեջ կա իսկական պարզու-
թյուն և կենսական հրապուրիչ ճշմարտություն։

Յաշիգմի դեմ մղվող պայքարում տոկունություն ցուցաբե-
րելու մասին կարելի է սողորված, խանդավառ, մարառակաչի
կրքատությամբ համակված խոսքեր ասել։ Բայց դրա մասին
կարելի է խոսել և ալլ կերպ՝ պարզ, պատկերավոր խոսքերով,
ինչպես օրինակ խոսում է Արկ. Պերվենցևի «Փորձություն»
փայլ հերոսը.

— «Փերմանացու առաջ վախկառություն չի կարելի անել։
Բաժական է, որ մի անգամ մեջքդ ցույց տվիր նրան, իսկույն
կնստի վրադ, ինչպես բազեն նստատուակի վրա։ Հարվածել ենք
մենք նրան, հարվածել ենք երկու անգամ։ Գիտեմ ես դրանց
բոլոր սովորույթները, ողջ բնավորությունը։ Երբ ուղղաձուռ-
քով է դալիս՝ ուժեղ է, բայց որ շարքը խախտեցիր, գլուխը
բոլորովին կորցնում է։ Մեր լանակայինը որ մենակ մնա՝ զնա-
լով ավելի կզվիտի։ Իսկ երբ դերմանացին է մենակ մնում՝
լավ ասում է ճնճգրուկ... Գերմանացին թիկունքի ետևից է վա-
ղում, իսկ կուրծքը տեսնելիս ընկնում է... հասկացա՞ր, Զա-
նիկա։ Կրճքով սկաք է գլխավորել նրան»։

Շատ լավ էլինի, որ ազխատուրները սովորեն մասունքի
հետ խոսել ընտկան, պատկերավոր լեզվով՝ իրենց մաքերը մո-
ղոմբողական ձևով խմատուն ու թևավոր կերպով արտահայտե-
լով։

Շէնգրինի հայտնի դիտարկում «անվարտիք սուս աղան» վեր-
գովելով «վարտիքավոր գերմանացի աղայի» կոկիկ լեզվից՝
ասում է .

... «Աստ՝ գերմանացի, ինչի՞ց է, որ աղպես ձանձրալի
ես խոսում... Լմթացնում ես, երկաթ-քարակ ծամծամում, թույլ
կույ տալիս: Չլինի՞ դյուխդ կտրված է... Մեզ մոտ աղպես
խոսողի վղից քար են կախում ու գցում ջուրը: Մեր սամբոլ
երկրում աղպեսի հրաման կա, որ խոսակցությունն ուրախ
պետք է լինի»:

Այս, խոսակցությունն աշխույժ, ուրախ պետք է լինի:
Սառն, անապրեր, թեև «լավ հղիված» խոսքը բուլեիկյան
աղխաղիյալի սնը չէ: Լեզվի մեջ մեծած ըջիջներ չպետք է լի-
նեն— ամեն մի Ֆրադը պետք է ասեր ու բարախի:

Ճառի աշխուժությունը վերջին հաշիվով սրտվում է հոստորի
հուզվածությամբ, նրա խոր համոզվածությամբ: Աշխուժություն
սեղանքները աղխատաորի բնավորության ու խոսնվածքի մեջ են:
Երբ աղխատաորը աշխույժ (հույ, աշխույժ խոսնվածք ունի՝ նրա
ճառն էլ աշխույժ ու վառ կլինի:

Աշխուժություն հասկացողությունը բաղմախիվ դուստրեյի-
ներն զուսմարն է: ինտքի ինտոնացիաները, պատկերները, սխի-
մը, հուզական երանդը, կոմպոզիցիան — աչք բոլոր մամենտնե-
րը կանխորոշում են մեր լեզվի աշխուժությունը:

Լեզվի գինամեխան նշանակալից չափով կախված է Ֆրադի
կառուցվածքից: Երկար, խճճված նախադասությունները վառ և
դժվարությամբ են յուրացվում, հույսեցնում են ունկնդիրներին:
Եվ ընդհակառակը, կարճ, չարժան նախադասություններն
արագ ակզախորվում են մեր գիտակցության մեջ: Բայց բացա-
հայտ գոհհարցում կլինեք պնդել, որ աղխատաորը պետք է
խոսի մի աչքի կարճ նախադասություններով:

Ամեն մի խոսք ունի իր սխիմը, իր հատուկ չունչը:

Օրինակի համար վերցնենք մի հատված Սուխորովի «Հաղ-
թելու գիտությունը» գրքից: Սուխորովի՝ «աչքաչափ, արտգու-
թյուն և դրոշ» գեղիցը մարմնախորվել է և զրբի ոճի մեջ.

«Կրակիր քեզ, բայց դիպուկ: Սվինով պինդ խոցիր: Գնդակը
կխարի, սվինը չի խարի: Դնդակը հիմար է, սվինը չա՛տ աղ-
բի: ինչից մի անգամ: Անօրենին սվինով ցած զցիր... Խեբի՛ր...

խոցեր երկրորդին, խոցեր երրորդին. դշուցապանը խոցում է հեռ դշուժին, և է՛լ ավելի: Հրացանի մեջ զնդակ պահիր. եթե երեք հոգի վրա ստան՝ առաջինին խոցիր, երկրորդին զնդակահա-
նարիր, երրորդին ավինով մահացրու»:

Ետանդ, որքնթացության, կրակ է գլացվում այս մարտա-
կան հրահանգի մեջ, որի ամեն մի բառը դարձելու ազդանշան է, պաշարերնու հոշ: Ահամա հիշում ես Բեղինակու խոսքերը, որոնցով նա բնորոշում է Պաշկինի սըը. «փայլուն է կաշմակի պես, ամուր ա հոդը՝ դշուցապնի որի հարվածի պես»:

Էկումն չի հանդուրժում միակերպ շեշտում, ֆրազի ստան-
դարա կառուցվածք, ավելորդ էպիթալան խոստովյուն: Մանա-
վորապես մեծ նշանակություն ունի հ ա ռ ց ի ձևը. նա աշ-
խուժացնում է խոսքը, որում ուկնդրի ուշադրությունը: Ըստ Հ. Բարբյուսի խոսքերի՝ Մոսայինը «սիրում է հարցեր տալ (արդպիսով շոշափում է սուղխոսրիան) և հին դարերի մեծ հստորի պես՝ առատորեն օգտվում է անհրաժեշտ բառերն քնդ-
դեկուց»:

Մտքն աշխուժացնելու համար փորձառու աղխատորնեղն օգտագործում են դ ի ա լ ս դ ի ձևը, որի շնորհիվ չաղա-
դրությանն ավելի զինամիկ ու արտահայտիչ է դառնում:

«Պետք է մեծապես օգտագործել կոխադնիկներն իրենց փոր-
ձը... Նրանք կառվարեցնեն, թե ինչպես պետք է դեղը բարդել,
հացահատիկը չորացնել», — ասում է Ս. Մ. Կիրովը: Իր այս
միտքը նա հաստատում է կենդանի, կոնկրետ օրինակով՝ դժա-
րագի ձևով.

«Կալում մի ձերունու հանդիպելի, մտեցա նրան ու ասացի.
— Հաղա եթե անձրե դա՞:

Նա ասաց.

— Կդա՞ թող դա:

— Ինչպես թե, ցորենը կթրջվի:

Իսկ նա սրտառախանեց.

— Ցորենը կարելի է բով շեղջ անել և անձրեից հետո վե-
րել շեղար վերցնել, իսկ դրա խաղը չոր է»:

Դիտարդը չպետք է մեծ լինի, գլխափորը՝ ամառափածու-
թյան կնիք պետք է առնեն: Երկուր գլխադրը հոդնեցնում է
ունկնդրին:

Մտքն աշխուժացնելու գործում մեծ դեր կարող են խոցալ
ա ո ա ծ ն ե թ ն ու ա ս ա ց վ ա ծ ք ն ե թ ը: Ըստ Պոր-

կու՝ «առածները... մեշտ էլ կարճ են, բայց սմբողջ գրքերի միաք ու զգացում է պարունակում գրանց մեջ»։ Քառածներն ու առաջվածքներն այն պողոնաց աղն է, որն սպանում է լեզվի անյուրթյունը, չորությունը, որոշ սրություն է տալիս նրան։ Լեներին ու Ստալինի մոտ հաճախ ենք հանդիպում առածների ու առաջվածքների։ «Ստառնան աշխան ուժեղ չէ, որքան նրան պատկերում են» հին առածով քննելը Ստալինը խաղաղացնում է հրաբուխի քանակի անպարտելիության առաստիկին հախառացող պանիկյաներին։ «Կարճ է ոչխարի առաջ, բայց ոչխար է կտրելի առաջ» — արժանի դնահատական հրաբուխի ամպրակներին, որոնց քաջությունն ամենից ամելի ցաշտուն կերպով երևան է դալիս սովետական խաղաղ մարդկանց ոչնչացնելու մեջ։

Ազխատորն աշխատում է ժողովրդի հետ և ժողովրդի համար։ Իսկ մեր ժողովուրդը մերում է իր ֆանտազիայի ստեղծագործությունները, իր պոետիկական մտքի կերտումները։ Հստակաց երջի, հնչեղ չառառչկայի, հյուժեղ առածի խաղերը զարդարում ու աշխատացնում են ազխատորի համար, այն դարձնում են ունկնդիրներին ամելի մատչելի ու համոզիչ։

ԱԳԻՏԱՏՈՐԻ ԼԵԶՎԻ ՀԱՐՍՍԱՅԻՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Նորքի կուշտուրային տերապետներ, ազխատորի լեզվի կատարելագործումը պահանջում է, որ ազխատորները խիստ ուշադիր լինեն և համառ աշխատանք կատարեն։ Նրանք անդուշ կերպով պետք է աշխատեն իրենց վրա, հարստացնեն իրենց միաքը սխտեմատիկ քննեցանությամբ։ Պետք է կարգալ շատ, ըստ որում ամենաարագմարան հեղինակները գործերը։ «Պետք է գրքերի օվկիանոս կուշ սալ և ապա դուրս ժայթկել» (Ֆ յ ուր է ր)։

Քննեցանության օգուտի մասին հաճախ գրել է Մ. Գորկին։ Նրա խորհուրդներն այս ասպարիզում առանձնապես արժեքավոր են ազխատորներին համար։ Ազխատորներին դադարաբանական դիմումն սկսվում է այնպիսի «հասարակ բաներից», ինչպես գրքի, տպագրական խոտքի նկատմամբ սեր դաստիարակելը։

«Ինչպես եմ ես սովորել» պատմվածքում մեծ գրողը հայտնեց աշխարհին դեռելիքների ու գրքերի հետ շփելուց զգացած ուրախությունը։ Գիրքը նրա ամենաարտակից բարեկամն էր։

Որքան ավելի էր նա կարգում, այնքան ավելի էր դիրքը հարա-
դատացնում նրան աշխարհի հեռ, այնքան ավելի ցայտուն ու
նշանակալից էր դառնում նրա համար իրականությունը: Առան
հեքիաթները ինչ-որ հրաշագեղ թռչունների պես զրքերը երգում
էին, թե ինչքա՛ն բաղձադան ու հարուստ է կյանքը:

Գորկին ցույց է տալիս մարդու հոգեկան աճը զրքին տիրա-
պետելու պրոցեսում, նրա բարոյական բարձրացումը: Գիրքը
դաստիարակում է հ ա ս ր ա կ ա կ ա ն մարդուն, դարձ-
նում է նրան տիեզերքի քաղաքացի: Ամեն մի դիրքը մի փոք-
րիկ աստիճան էր, որի վրա բարձրանալով՝ ես կենդանուց բարձ-
րանում էի գեպի մարդը», — գրում է Գորկին:

Մեծ դրողը ցույց տվեց մեր ժողովրդի ձգտումը գեպի գե-
տելիքները, կուլտուրան, լավ, «ճիշտ» դիրքը գնահատելու նրա
ունակությունը: Ըստ որում Գորկին պատկերել է մի ամբողջ
սերնդի սղորդությունը, որի ճանապարհը գեպի կուլտուրան ու
գիտությունը փակված է եղել:

Գորկու նկարագրած ժամանակը շատ հեռավոր անցյալ է
դարձել: Այժմ մեր տրամադրությունն ասել են զրադաքսները,
թերթերը, ժուռնալները, դասախոսություններն ու ուղիներն:
Լեովին օգտագործո՞ւմ են արդյոք ադիատատները կուլտուրա-
կան այս հայտատությունը: Դժբախտաբար «ծուլքեր ու անհե-
տաքրքրանքներ» ադիատատորների մեջ էլ կան: Նրանք ամոթա-
լի կերպով քիչ են կարգում, զգալիորեն ավելի քիչ այն մարդ-
կանցից, որոնց կոչված են դաստիարակելու, սովորեցնելու:

«Որոշ պատասխանատու աշխատողներ, — ասում էր Ս. Մ.
Կիրովը, — երբեմն հպարտանում են, որ բելլետրիստիկա չեն
կարգում: Համառ թե դո՞ւք դասը, բելլետրիստիկա կարդալ-
իսկի թերթի կարդալու ժամանակ չունեմ»: Սրանով պարծենալ
չի կարելի: Հենց սա էլ ցույց է տալիս աշխատելու մեր անշնորհ-
քությունը: Պեսք է ժամանակ գտնել ե՛՛ թերթի համար, ե՛՛
լենինի ու Ստալինի զրքերի համար, իսկ եթե Մարքսին ու էն-
գելսին էլ աչք զցես՝ էլի կորած ժամանակ չէ: Բ ե լ է ն
տ ր ի ս ա ի կ ա յ ի հ ա մ ա ր է լ պ ե տ ք է՝ ժ ա-
մ ա ն ա կ դ ա ն ե լ, ա պ ա թ ե ո չ ու գ ե դ
կ ց ա մ ա ք ի» (ընդգծումը մերն է, Մ. Բ.):

Հայտնի է, որ շատ զրադաքսողեանք աշխատանքի ձեռնա-
մուխ չեն եղել՝ ասանց նախօրոք որե՛կ մեծ դրողի երկերը կար-
դալու. սա ոգեշնչում հրահրելու հիանալի միջոց է: Գործին

կում ու բուրում է Ռուսաստանի, նրա սքանչելի բնության, նրա հզոր ու ճշմարտացի լեզվի նկատմամբ սեր դատախարակոյ հիասալի վիպագիր Տուրգենևի երկերում:

Ինչ Տուրտոյի խոսքը պարզ է, երբեմն մոռյլ, բայց արտասովոր կերպով ճիշտ ու արտահայտիչ: Վերջներեք թեկուզ մի այսպիսի օրինակ. «Ձին նոր էր շարժվել, որ Վրոնսկին մի ճկուն և ուժեղ ոտայնով կանգնեց ատամնափոր աստանդակի վրա և թևթև հաստատուն կերպով իր մարմինը տեղափոխեց ճրճուն կաշվե թամբին»: Այս ֆրազի մեջ դարձացնում են բառերի խիստ բնարտիվներ, յուրաքանչյուր էպիտետի բացառիկ ճշգրտությունն ու գիպոսկոսվածներ, նկարագրության արտասովոր ցուրտունությունն ու զցուռնությունը: Փորձեցեք այս ֆրազից հետացնել նրեկ բառ կամ փոխարինել մի ուրիշով— այնուհեղ ամեն ինչ իր տեղին է:

Այլատուրներին անհրաժեշտ է հաճախակի կարդալ Չեխովի գործերը, ուշադրությամբ դիտել նրա արտասովոր կերպով պարզ ու լակոնիկան ֆրազի կառուցվածքը: Ամպրոպի ժամանակ առաջացող կալժակն ու սրտն աշտպես է վերարտադրում Չեխովը. «Ձախ կողմում մեկը կարծես լուցկի քաշեց երկնքի վրա, մի ազատ, ֆուսֆորազույն շերտ երևաց ու հանդավ: Լրսվեց, թե ինչպես մի խիստ հեռու տեղ մեկը անցավ թիթեղե տանիքով»:

Տուրգենևի լեզվի պատկերացնությունը, Տուրտոյի պատկերման քանդակայնությունը ու ցայտունությունը, չեխովյան լեզվի խորագույն լակոնիկոմբ և խմաստուն պարզությունը— այս բոլորը պետք է գերեն ոչ միայն գրականության աշխատողներին, այլև մեր ազխատուրներին ու սրտադաճողխատներին:

Կարդացե՛ք, շարունակ կարդացե՛ք: Ըստ այդմ գրի տաեք այն ամենը, ինչ դուք է եկել ձեր կարդացածից: Անգիր սովորեցեք ձեզ հիացրած տողերը. կդա մի ժամանակ և դրանք կլիպյին ձեր լեզվի մեջ:

Այլատուրը նուրբ լսողություն պետք է ունենա: Պետք է տկանջ պնել, թե ինչ է ալ ես է խոսում ժ ո ղ ո վ ու ըրդ ը, որտալ կենդանի, խոսակցական մանրամասնությունները և սիրով պահել քո ելույթների համար: Ն. Կ. Կրուպսկայի վկայությամբ՝ Լենինը խոսեին ու գրերը սովորում էր Չերնիշևսկուց, Պրասերից, բայց ամենից շատ բանվորներից, որոնց հետ

ժամերով զրուցում էր, հարցութեամբ անում կյանքի ու կենցաղի բոլոր մանրուքների վերաբերյալ:

Մեծ ու վսեմ նպատակներ են դրված ազիտատորների առաջ հայրենական պատերազմի ահեղ օրերին: Կրակով քւ կրքով լի իրենց ճառերով նրանք պետք է բորբոքեն ժողովրդի առեյութունը դեպի արյունոտ Փաշիգմը: Այստեղ պետք է արտահայտվի բոլշևիկյան ճշմարտացի խոսքի համոզիչ ուժը:

Ստոր Փաշիգմը ժխտում է կուլտուրական արժեքների առկայությանն Արեւելքում: Նա ձգտում է ոչնչացնել ու մոռացութեան մատնել Տուրքենեի դովերդած «մեծ, հզոր, ճշմարտացի, ազատ լեզուն», Պուշկինի ու Տոլստոյի, Չեխովի ու Գորկու, Լենինի ու Ստալինի լեզուն: Ուրաղարեն՝ Այդ նրանք երբեք չեն տեսնի:

«... Ձե՛ս կապկապի ամպրոպի լեզուն.

Հալէրժ պիտ

ԴԵՐԴԱՐ

Հաղարէջա

Լենինյան

ահաղանդային լեզուն»:

(Վ. Մայակովսկի):

ՀՈՒՏՈՐԱԿԱՆ ԱՐՎԵՍՏԻ ՄԱՍԻՆ

Մարդկության պատմության մեջ կենդանի խոսքը, հոևտորի ճառը միշտ էլ հսկայական դեր է խաղացել: Հոևտորի բոցավառ խոսքը ներդործում է մարդու մտքի և զգացմունքի վրա, մարդկանց ստիպում է մճուել ու պայքարել, նրանց սկեւորում ու ուղի է հանում խոշոր դործեր կատարելու: Հոևտորական ելույթները միշտ էլ հանդիսացել են քաղաքական պայքարի կարեւորագույն դործիք: Պատմության գանաղան է պոխաներում ախանաւոր հոևտորները հաճախ եղել են նաև քաղաքական առաջնորդներ:

Հոևտորի, ագիտատորի խոսքն առանձնապես մեծ նշանակություն է ստացել իր ազատագրության համար պրոլետարիատի մղած պայքարում: Մեծ ուեւույցիոներները մեղ ցույց են տալիս խորը զգացումով և համոզմամբ հաղեցված խոսքի լավագույն օրինակներ, խոսք, որ ուղղված է եղել աշխատավոր ժողովրդի մասսային ոչ թե ճշմարտությունը թաքցնելու համար, այլ բացատրելու և դրանով իսկ մասսաներին արդար դործի հաղթանակի համար պայքարի դրդելու: Մարքսն ու էնգելսը, Լենինն ու Ստալինը, այդ տեսակետից տալիս են յեղ հրապարակական խոսքի սքանչելի օրինակներ:

Ընդգծելով քուլեիկյան արդարացի և բոցավառ խոսքի նշանակությունն ու դերը, ընկ. Յարոսլավսկին գրում է.

«Քանի անգամ է խրատահել, որ ցարիզմի դեմ մղվող պայքարի ժամանակաշրջանում բանվորական ժողովում արտատանված բուլեիկ ագիտատորի ճառը ցրել է դործագույլի և ցույցի անհրաժեշտության նկատմամբ եղած կասկածի վերջին մնացորդները: Քանի անգամ ագիտատորի խոսքը ցրել է ավելի հեռավորներին տատանումները, նրանց առաջ է տարել բուլեիկյան փոքրաթիվ, համարված ավանդարդի ետեւից: Քանի՜ անգամ է պատահել, որ բանվորների և գյուղացիների դեմ ուղղված ցարական դեմոկրոներին սիխները իջեցվել են, երբ կրքոտ ճառով դեմոկրոներին է դիմել պարտիական ագիտատորը»:

Ճառի, որպէս քաղաքական պայքարի մարտական զինքի, նշանադրութիւնը արեւմտեան դարձիչներն լոճոնել են վաղուց էլ վեր: Մարդուն պատիւի ամենարարժք աստիճանին հասցնելու ընդունակ արվեստներէ մեջ հին դարերում ասանձնապէս տարբերում էին երկու արվեստ: «Մեկը—դա լավ զորավարի արվեստն է, մյուսը — լավ հոգատրի արվեստը», ասել է հին դարերի տկանափոր հոգատր Յիցերոնը: Դրա հետ միասին Յիցերոնը պահանջում էր, որ ճառը լինի սուր, բովանդակութեամբ մարտական, և ոչ թէ հանդիս բառերի սոսկ արհեստական բնարութեան ու դուրսդման, ճառի միայն ձեռք մասին հող տանելուն: Քրձնադասելով հույն հոգատրներից մեկին, որը դիտափոր ուշադրութիւնը դարձնում էր միայն ճառի զեղեցիկութեանը, Յիցերոնը գրել է.

«Արտասանելով իբր ճառը, նա չի դանձում շարքում սուրբ ձեռքին, այլ հարծես թէ միայն վարժութիւններ է անում սուսերամարտութեան մեջ»:

Որպէսզի ճառն խելապէս մ ա ռ տ ա կ ա ն զինք լինի, այլ ոչ թէ Փրադներէ դատարկահնչուն «զարդարանք», հոգատրը պետք է խափով հաշիվ տա իրեն՝ մասնաւոր ուղղված իր խոսքի ներքին, լեզուատալին և հետո արդեն սեռական կառուցվածքի համար:

Ճառի լեզուատալին կառուցման հիմնական նախադրեցալը նրա ն ա տ ա կ ա ս լ ա ջ ու թ յ ու ն ն է: Հոգատրը պետք է պարզ պատկերացում ունենա, թէ ինչի՞ համար է ֆախտում, հատկապէս ի՞նչ նպատակի է ուղում հասնել իր ճառով, ի՞նչ է ուղում ասել իր ունեկողիներին: Հասկանալի է, որ նման նպատակաւարացութիւնն անխմատ է առանց հոգատրի ընդհանուր քաղաքական նպատակաւարացութեան, առանց այն ընդհանուր քաղաքական նպատակի հաստատուն ու պարզ դիտակցութեան, հանուն որի հոգատրն ապրում, մտածում ու դարձում է: Հին Հունաստանի հռչակափոր հոգատր Դեմոսթենը «Պատկի մասին» արտասանած իր ճառում ասել է.

«Բայց չէ՞ որ, իմին, ոչ խոսքերը և ոչ էլ ձայնի հնչյունն է, որ կազմում են հոգատրի փառքը, այլ նրա քաղաքականութեան այն ուղղութիւնը, որը համապատասխանում է մեծամասնութեան ցանկութեանը, և սերը կամ ստեղծութեանը զեպի այն, ինչ սիրում վրամ ատում է հայրենիքը»:

Հանուն մեր ժողովրդի հերոսական պայքարի վեհ շահերի,

Հանուն զերմանական զալիքիչներէ զեմ միմիայ Հայրենական սրտերագոյն ազնիւ նպատակներէ, Հանուն իննիսկ—Ստալինի սրտախաբ ստաճողութեան քաղաքական իդեաններէ՝ Հանդես եկող բոլշեւիկյան ադիտատորը, Հոեաորը իր ելույթներում միշտ պետք է հանդես բերի այն քաղաքական նպատակադրացութեանը, որը հասի, որպէս մարտական զենքի, հիմքն է հանդիսանում: Ըստ որում հոեաորը իր խոսքի մեջ պետք է խորապէս համարժեցանայ իննիսկի, ալիպիտով ունեցող իրենքին հանդիմանող ոչ միայն իր մտքերն ու գրույթները, այլ որս հետ միասին նաեւ իր զգացմունքներն ու տրամադրութեանները:

Ճատով զխնկով սուղիտորիային, զիտեհալով թե ինչի համար եւ ինչի մասին է ինքը խոսում՝ հոեաորը պետք է կատարելապէս իմասնաւոր աչն առնաւորէ, որի մասին խոսում է: Ադիտատորը պետք է աչնքան լալ իմանա այն հարցը, որին նմիրված է հասը, որ նրա մասին ունենա իր հաստատուն կարծիքը, զբանում ալիլի շատ զիտեհալ, քան ունեցողիները եւ ունեցողիներին հարստացնել նոր զիտելիքներով: Ճատը կարող է օգտակար եւ անհրաժեշտ համարվել այն ժամանակ միայն, երբ հոեաորն իր ունեցողիներին հապրողում է նոր միտք, նոր զգացմունքներ, նոր տրամադրութեան եւ զբանով իսկ նրանց զրդում զեպի նոր հրաշալի որդիներ:

Բացի հոեաորի քաղաքական նպատակադրացութեանից, բացի այն կոնկրետ նպատակի զիտակցումից, հանուն որի տվյալ հանուն արտասանվում է, բացի անկեղծ զգացմունքի եւ համոզվածութեան առկայութեանից, պահանջվում է եւ մի կարեւոր պայման, որպէսզի հնարաւոր լինի հրապարակութեան հաջող ելույթ ունենալ:

Հարկաւոր է ասել ընդհանուր հարկաւոր է արկաւոր է ալիքաւոր հոեաորական արկաւորին: Հոեաոր չի կարող դաժալ նա, ով չի հաղթահարել ճառի կառուցման զմիտքութեանը:

«Հոեաորական արկաւորն, ընկերներ, — զաւորաւոր զմիտք արկաւորն է եւ մաստալական կազմակերպութեաններում ալիքաւոր իդեանները պետք է տիրապետեն ալիքաւորութեան: Չտիրապետելով ալիքաւորութեանը, զմիտք չէ թմրեցնել սուղիտորիային: Կարելի է ասել, որ տարբեր հոեաորից ինք հոեաորը հիմնաւոր կերպով

սլով Թմբեկնում է սուղխտորիային և միայն մեկն է, որ կարող է շատ թե թիչ պահել նրա արամադրութիւնը, որ նա չքնի:

Հոկտորը պետք է կ ա ր ո ղ ա ն ա հ ա մ ո ղ ե լ ու ա պ ա ց ու ց ե լ, նա պետք է կ ա ր ո ղ ա ն ա ա լ ե կ ո ծ ե լ, հուզել իր ունկնդիրներին, գ ր դ ու ե լ ու ո ղ ե ո Ր ե լ նրանց, զինել նրանց ամենարոցափառ զգացմունքներով, բոլլեկիշան կըքոտությամբ, պայքարի ու հաղթանակի կամքով: Այստեղից էլ ճառին ներկայացվող Հիմնական պահանջը այն է՝ ճառը պետք է լինի արտահայտիչ և մատչելի, նա պետք է անմիջականորեն բմբռնի ունկնդիրներին կողմից՝ մտքերի ու զգացումների իր ամբողջ հարստությամբ: Ուստի ճառում համահայտար չափով պետք է լինի և՛ մ ի տ ք, և՛ պ ա թ ո ս:

Հոկտորը պետք է պ ա տ ր ա ս տ վ ի ճ ա ո լ ւ ն: Չի կարելի խոսել հանպատրաստից: Այս դեպքում նույնիսկ ամենաշնորհալի մարդկանց ճառը հաճախ տապալելում է, եթե այդ ճառը հարկնված է հանկարծակի, էքսպրոմտով:

Ինչպիսի պատրաստվել ճառին:

Հարկավոր է կազմել ճառի սլան կամ մանրամասն կոնսպեկտ: Պլանը, ինչպես և ճառը, պետք է ունենա իր շառանցքը, որ ճառի իմաստի հիմքն է հանդիսանում: Իր Հիմնական միտքն արտահայտելու, իր թեզիսը, իր տեսակետն իսպառուցելու համար հոկտորը պետք է արամարանական հաջորդականությամբ դասավորի թ ե գ ի տ ր և ա ր դ ու մ ե ն ա ն ե ր ք (փաստարկները, ապացույցները) նրանց փոխադարձ ստորադասության մեջ:

Հին դարերի այն հեղինակները, որոնք իրենց աշխատությունները նվիրել են պերճախոսության հարցերին, փերուծելով ճառի կառուցվածքը, տարբերում էին ներածութիւնը, շարադրումը և եզրափակումը: Օրինակ, Արիստոտելը ճառը բաժանում էր 5 մասի. ներածութիւն, առաջարկութիւն, շարադրում, ապացույց և եզրափակութիւն:

Նշութի նմանորինակ սխեմատիկ դասավորումն օգնում է սլան կազմելիս:

Հին դարերի հոկտորները, խոսելով ճառի կոմպոզիցիայի մասին, տարբերում էին՝ 1) մտքերի գտնելը, 2) մտքերի դա-

սովորածը և 3) մտքերի արտահայտութիւն (այսինքն ոճ կամ ստիլ) :

Տրամաբանորեն կատարյալ կառուցված ճառը, նյութը խնամքով դասավորված լինելով հանդերձ, կարող է չհասնել ունեկնդիրներին գիտակցութեան, նրանց մեջ չստեղծել անհրաժեշտ նպատակալացութիւն, եթե հեռուորը չի կարողանում աւելացնել և աւելացնել ճառի տեխնիկային, չի կարողանում իր միտքը հաղորդել բավականաչափ արտահայտիչ և վառ կերպով: Խոսելու արդէ հմտութիւնն է նվիրված պերճախոսութիւնը (հեռուորիկան): Այս թեորիան մշակված է եղել դեռ հին աշխարհում հույների և հռոմեացիների կողմից (Արիստոտէլի, Կլիմէոյի, Յիցերոնի և Տացիտի հիմնական աշխատութիւնները) այն ժամանակվա քաղաքական ու դատական ելույթների փորձի հիման վրա: Հին աշխարհի հեռուորներին փորձը, նրանց մշակած՝ ճառի տեխնիկայի եղանակները մինչև այժմ էլ ունեն որոշ նշանակութիւն, քանի որ դրանք կարող են հեշտացնել կենդանի խոսքին տիրապետելու աշխատանքը նաև մեր էպոխայի մարդու համար:

Հինքը չէին երևակայում, թե խոսելու ձեռքը ամեն ոքի տրված է ի ծնէ, և երբ նրանք ասում էին, թե կարելի է հեռուոր դառնալ, նրանք դրանով նկատել ունեին, որ ոչ միայն կարելի է, այլ և յուրաքանչյուր ոք պետք է սովորել լավ խոսել:

Այդ հմտութիւնը կարող են և պետք է ձեռք բերեն մեր բոլոր կիսահեռուորները, ազխատորները: Նրանք պետք է օգտագործեն մեր քաղաքական կյանքի հարուստ փորձը, Մարքսի, Էնգելսի, Լենինի, Ստալինի ճառերը, այնպիսի բոցավառ ժողովրդական տրիբունների ելույթները, ինչպես Վոլոդարսկին և Կիրովը, այնպիսի ակամավոր քաղաքական հեռուորների օրինակելի ճառերը, ինչպես Մարատը, Լաստալը, Ժորեսը, Լիբկնեխտը և ուրիշները, ինչպես նաև հին դարերի հռչակավոր հեռուորները — Դեմոսթենի, Յիցերոնի և այլոց ճառերը:

Պետք է նշել, որ դանազան էպոխաների կարծես թե իրար հետ ոչ մի առնչութիւն չունեցող հեռուորական ելույթների միջև հերաժի սերտ կապ է նկատվում: Այսպես, օրինակ, Փրանսիական հեղափոխութեան ժամանակների դորժիշ Օնորե Միրբաբոյի ճառը, որ նա արտասանել է Օրենսդրական ժողովի նիստից քիչ հետո, 1789 թվի հունիսի 23-ին, իր կառուցվածքով նմանվում է խորն անցյալի օրերին Կատիլինայի դեմ Յիցերոնի արտասա-

նաժ ճառերից մեկին: Այդ վկայում է այն մասին, որ ահա՛նա-
վոր հոռետորները չէին արհամարհում անցյալի փորձը և լուրջ
պատրաստվում էին իրենց ելույթներին:

Անցյալի, ինչպես և ներկայի փորձում պերճախոսության
պրիոմները մեջ հատուկ անդ են դարձում ճառի կառուցման
(չըջարանության) այնպիսի պրիոմներ, որոնք նպատակ ունեն
ուժեղացնելու ճառի արտահայտչականությունը, ճառի մեջ դիա-
լոգիկ և հարցական ձև, բացականչություններ, հակադրություն-
ներ և այլն օգտագործելու միջոցով:

Հոռետորի կողմից դիալոգի ձևեր կիրառելը հոռետորի հիմնա-
կան դրույթները, թեղիսները հակառակ կողմի թեղիսներին հա-
կադրելու միջոցով նպատակ է ճառի խմատը վառ կերպով
երևան հանելուն: Ճառի նման կառուցման օրինակ կարող է ծա-
ռայել Վոլոդարսկու՝ «Ագիտատորներին յարի երթի ճառ»-ից
հետևյալ տեղը.

«Անշնչիկներն ու էսերներն ասում են. վերադարձե՛ք տերե-
րին, կապիտալիստական փառախը: Իսկ մենք պատասխանում
ենք. եթե դուք կարոտե՛լ եք այդ փառախին, մենք ձեզ չենք
պահում, իսկ մեզ համար մի ուղի կա միայն. արդելքների
վրայով, փոսերի վրայով, բլուրների վրայով, սխալներ անե-
լով, մենք այնուամենայնիվ առաջ կգնանք այն ուղիով, որով
դնացել ենք, և կհասնենք լիակատար հաղթանակի»:

Այդ ձևին մոտիկ է այսպես կոչված ճ ա ր ա տ ա ն ա-
կ ա ն հ ա ր ց ք, այսինքն հարց, որ կարծես թե առաջ է
հոռետորը, բայց պատասխան չի պահանջում: Ճարտասանական
այդ պրիոմը հնարավորություն է առաջի առաջի վառ կերպով
երևան հանել հակադիր կարծիքները և միաժամանակ ավելի
հստակ, ավելի կատազորիկ կերպով հաստատել հոռետորի թեզը:
Բացի այդ, դրան ուղեկցող հարցական առողսմությունը (խնո-
նացիան) ուժեղացնում է ճառի մտաշնչությունը, նրա հուղա-
կան ըմբռնումը ունկնդիրներին կողմից: Այս պրիոմից հոռետոր-
ներն օգտվել են և օգտվում են լայն չափով:

Ճարտասանական հարցերի ցայտուն օրինակներ է պարունա-
կում Յիցեբոնի հայտնի ճառն ընդդեմ Կատիլինայի:

«Մինչև ե՛րբ, վերջապես, դու պիտի չարաշահես մեր համ-
բերությունը, Կատիլինա՛: Դեռ երկա՞ր պիտի համառես ջո-
վալքի խելագարություն մեջ: Մինչև ե՛րբ դու, մոռանալով

ամեն ժիշակի ու սահման, պիտի դոստոյանաս թոհանդգնությամբ»:

Հարստամանական հարցերը վարպետներն օգտադորձում է իւրա երենբուրդն իր ուղիո ելուցիւններում և թերթներում դետեղվող օշերկներում: Այս տեսակետից ամենացայտունը «Վասիլի» օշերկն է, որակը երենբուրդը գերմանացիներին տալիս է մի քարք հարցեր, որոնց հենց խելոյն ինչն էլ պատասխանում է, անը կերպով մերկացնելով գերմանական դավթիչների ձրութուններն ու արարքներն ամբողջ տարությունն ու հրեշտութությունը:

«Դու եմքոպայում ճար կարգի» մասին ես խոսում: Հարցում, թե ինչ եմ մտածում թո մասին Ֆրանսիացիք ու լեհերը, նորվեգիացիներն ու սերբերը: Ամենուրեք տաում են թեղ:

Դու այդ «սոցիալիզմ» ես անվանում: Հիմա՛ր, դու կրկնում ես ուրիշի սուտը: Դու դիպեկտիկ ժողովուրդ էիր: Դու դարձար թութակ գինիւր»:

Հետտորական ճառի շախաղանց վառ ձև է հանդիսանում այսպես կոչված ա մ ե թ ե գ ը, որի կերտումով իմաստն ալիլի ուժեղ և ալիլի արտահայտիչ է դառնում: Անտիթեզը խիստ հակադիր մտքերի կամ օրբաղների հակադրումն է՝ տպավորությունն ուժեղացնելու համար: Անտիթեզի կյանի օրինակներ մենք գտնում ենք Ֆիցերոնի աշխատություններում: Ահա դրանցից մեկը.

«Երբ ամեն ինչ հանդիստ է, դու աղմկում ես. երբ բոլորը հուզվում են, դու հանդիստ ես. անտարբեր գործերում սաքանում ես, կրքոտ հարցերում— սառն ես. երբ հարկավոր է ընել, բաղվում ես, երբ հարկավոր է խոսել— լուռ ես...» և այլն:

Ունեկոլերների վրա թողած իր ներդրածության ուժով անտիթեզի կողքին պետք է գնել հ ա մ ե մ ա տ ու թ յ ու ն ը: Իր արտահայտչությամբ և մատչելիությամբ համեմատությունը հետտորական ճառի շախաղանց կարևոր ձև է:

Տ. Էնզելսը Կարլ Մարքսի թաղման ժամանակ արտասանած ճառում ասել է.

«Ինչպես Դարվինը հայտնադործեց օրգանական աշխարհի զարգացման օրենքը, այնպես էլ Մարքսը հայտնադործեց մարդկային պատմության զարգացման օրենքը...»:

Մի այսպիսի համեմատություն բախական էր, որպեսզի վստ պատկերացում արվի Մարքսի աշխատությունների համաշխար-

Հային պատմական բնութի իմաստի ու նշանակաւթյան մասին :
Համեմատութեան ձեռք կերտուման օրինակներ հաճախ պատահում են Լենինի և Ստալինի ճառերում և հողմածներում : Առաջին հնդամասիկ ընթացքում ստեղծված արդյունաբերութեան պատկերն ուրվագծելով՝ ընկեր Ստալինն յայն բաղդատում , համեմատում էր արդյունաբերութեան դրութեան նախկին պատկերի հետ :

«Մենք չունեինք սե մեծագողործութեան — երկրի ինքաւարացման հիմք : Մենք այժմ ունենք այն :

Մենք չունեինք արահատրային արդյունաբերութեան : Մենք այժմ ունենք այն :

Մենք չունեինք ավտոմոբիլային արդյունաբերութեան : Մենք այժմ ունենք այն :

Մենք չունեինք դաղդյահաւանութեան : Այժմ մենք ունենք այն :

Մենք չունեինք լուրջ և ժամանակակից քիմիական արդյունաբերութեան : Այժմ մենք ունենք այն :

Մենք չունեինք ժամանակակից դյուղատնտեսական մեքենաներ արտադրող իսկական և լուրջ արդյունաբերութեան : Այժմ մենք ունենք այն :

Մենք չունեինք ավիացիոն արդյունաբերութեան : Այժմ մենք ունենք այն :

Այդ համեմատութեանն ահագին տալիսութեան է թողել և ամուր կերպով մխլել է մեղանից յուրաքանչյուրի հիշողութեան մեջ :

Պետք է նշել , որ համեմատութեան մեթոդը լայնորեն օգտագործվում է մեր շատ հեւտորների ճառերում :

Անտիֆեղը և համեմատութեանը հաճախ օգտագործում է էրենբուրգը : Մի հատված ևս մեջբերենք նրա վերահիշյալ «Վատիկան» օճերիկից :

«Մի նայիր , ինչ էիր և ինչ դարձար : Դու կանախ և Գյոթիկ , Մարքսի և Հայնեի ժողովուրդն էիր : Դու դարձար չուրեր Գերբուխի , բանդիտ Գյոթիկի , սուսենյոր Սորոս Վեսսելի սողաւոր : Դու սոսկուն և նստալան աշխատավոր էիր և վերլիսվար : Դու դարձար թափառաչրջիկ և մարդասպան» :

Հետտորական ճառի էական տարր են հանդիսանում յ ու մ ո Ր Ը և հ ե դ ն ա ն ք Ը (իրոնիան) : Դրանք նպատում են խոսքի մատչելութեան և պոլեմիկական սրվածութեանը :

Յուժարը և Հեգնանքը հաճախ օգտագործվում են Լենինի և Ստալինի կողմից որպես ուժեղ զենք մեր արդարացի դժբեհ համար մղվող պայքարում: Դրան են ծառայում գեղարվեստական գրականութունից, գիշարանութունից և պատմութունից փերցրած փառ օրրադները և Ժողովրդական տաածները, որոնք հիանալի հմտությամբ կիրառում են Լենինն ու Ստալինն իրենց ճառերում:

«Спутник агитатора»

№ 13, июль 1942 г.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Զ. Ասլանյան	
Հանտարական տրվեալ (Ճարտասանութուն)	3
Մ. Բեկեզով	
Ինչպիսին պետք է լինի ազիտատորի լեզուն	34
Ի. Դեհիսով	
Հանտարական տրվեալի մասին	51

Պատ. իմքագիր Զ. Ասլանյան

ՎՋ 4848. Պատվեր 732. Տիրած 3000.
 Տպագրական 3 3/4 մամ. Մեկ մամուլում
 36480 նշան: Հեղինակային 3,3 մամ.
 Ստորագրված է տպագրութեան 15/XII 42 թ.
 Հայպետհրատի տպարան Երևան, 1942 թ.

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0006615

10

9470 1 0. 50 4.

II
20998